

Бандерівка

Частина 1

У Києві цвіли каштани. Повітря було насичене спекою та пилом. Слабкий вітерець не рятував від жару, а тільки заплутував волосся худенької довгоногої брюнетки. Вона йшла швидкою легкою ходою вздовж дороги. Повз неї з шумом пролітали машини. З лівого боку тягнувся парк, і Богдана могла б піти в нього і продовжити свій шлях однією з тінистих алей. Але їйна заспокійлива тиша була не для неї, їй подобалось відчувати швидкий ритм життя. Залишилось добігти до кінця парку та увійти у двір — і ось вона вже у своїх старих друзів. Сьогодні вона навіть не запізнювалась. Зазвичай її затримували на роботі справи: незакінчений монтаж, термінова новина, підготовка до завтрашньої зйомки; а сьогоднішній день не подарував ніяких сюрпризів, він пройшов швидко й по-травневому ліниво. У телевізійному світі все було спокійно й навіть нудно. Богдана з нетерпінням очікувала на початок нового сезону, метушню навколо свіжих проєктів, мозкові штурми, інтерв'ю з цікавими людьми й роботу, роботу...

Богдана злетіла сходами на четвертий поверх. У цій квартирі кожна середу Света й Боря, сімейна пара, з якою вона була знайома ще з журфаку, збирали друзів грати в покер. Їхні двері були відчинені для всіх знайомих, а деколи і для малознайомих, але недурних і веселих людей.

— Зараз я тебе з кимось познайомлю, — шепнула Светка, впускаючи нашу героїню до квартири.

Богдана усміхнулась і почала розв'язувати шнурки конверсів. Подруги давно вже намагались знайти їй хлопця. Але це була надто складна задача. Іноді Богдана навіть ходила з кимось на побачення, але крім розчарування нічого не відчувала. Вона зайшла на кухню. З-за плеча Бориса на неї уважно дивився молодий парубок з блакитними очима і світлим чубиком, який стирчав догори.

— Хей! Привіт! — весело вигукнула вона.

Хлоп! Хлоп! Двічі пролунало “високе п'ять”.

У кімнаті вже чулись голоси й сміх інших гостей, Светка дзвеніла келихами.

— Мене звати Саша, — гучно сказав хлопець, намагаючись перекричати всю цю какофонію. У його широкій посмішці можна було перелічити всі зуби. На вигляд Саші було трохи за двадцять, середнього зросту, худий. Він явно почував себе збентежено та скуто. «Одразу видно, що не з телевізійників», — подумала Богдана. — Де ж вони його знайшли?»

— Хто тобі розповів про це чудове місце?

— Та ось друзі запросили. — відповів він, повівши плечима в бік хазяїв квартири.

— Сашко — мій родич з Росії! — бовкнув Борис.

— З Волгограду. — вставив той сором'язливо.

Взагалі-то він був симпатичний: правильні тонкі риси обличчя, красиві губи з білою полоскою рівних зубів. Добрий наївний погляд підкупав дружелюбністю.

— Це у вас Батьківщина-Мати величезна? — згадала Богдана.

— Так, — Саша закивав головою.

— А нашу вже бачив? Яка ваша заввишки? — як журналіст, Богдана ставила забагато питань.

— Вісімдесят п'ять. Вище тільки декілька скульптур Будди та статуя Свободи, але тільки на п'ять метрів і то завдяки величезному постаменту, на якому стоїть, — хлопець збадьорився та вже не пересмикував соромливо футболку.

— А скільки наша Батьківщина-Мати, не пам'ятаєте, Света, Борис? — Богдана озирнулася, і побачила, що всі вже вийшли з кухні. — Гаразд, зараз погулимо! Вона дістала з сумки телефон і почала шукати відповідь на своє питання.

— Що ти п'єш: вино, сік?

— А? Та каву зазвичай... літрами! — засміялась.

— Інсульти, тиск, безсоння? Нііі, не чула?!

— Ой, камон! Не будь занудою!

— Насправді я зануда.

— Ей! Ти обдурив мене, — раптом скрикнула Богдана, дивлячись в телефон. Саша стріпнувся й ледь не пролив вино собі на джинси.

— Наша Батьківщина-Мати вище! У неї 102 метри!

— Не може бути! Дай подивлюсь! — Саша обережно взяв телефон і деякий час уважно вдивлювався в екран.

— Отже, пояснюю дохідливо, — почав він.

— Дивись, який ти розумнику!

Він знову широко посміхнувся.

— 102 метри — це з постаментом. А скульптура сама — 62.

— От, росіяни, все у вас найбільше, — засміялась Богдана.

— Не знаю, чому тоді статуя Свободи рахується з постаментом, — сказав він, продовжуючи читати статтю. — Адже тоді вона нижче наших пам'ятників, і зовсім інша послідовність виходить.

— Наша вище?

— Ні, усе одно наша!

— Ну ти зануда!

Вони розреготалися.

— Ти в гості приїхав?

— Я графічний дизайнер, мене запросила на роботу ІТ-шна фірма.

— Надовго?

— Десь на рік, а там подивимось, — Саша, знизуючи плечима, поглянув на Богдану.

Щось у цьому погляді змусило її відвести очі. Мабуть, він був занадто відкритим і прозорим, як начебто вона заглянула туди глибше, ніж дозволено при першому знайомстві. Вона роздивилася навколо, але ні на чому не змогла сконцентруватись.

— Дуже спекотно, — сказала вона тоді.

Богдана підійшла до вікна і відчинила його настіж, впускаючи до кухні свіжість весняного вечора. Пахло бузком, ще якоюсь солодкою квіткою.

Зацвіротіли коники. Саша теж підійшов до підвіконня. Унизу земля була

вкрита ніби зеленим шатром.

— Ще пару тижнів тому все було видно аж до ринку на тій стороні, а зараз — листя перекриває, і здається, що будинок стоїть у парку, — сказала дівчина.

На вулиці був тихий травень 2013 року, Саші й Богдані було тоді по двадцять п'ять років, вони були молоді та мріяли про зміни у житті.

Богдана дихала на всі груди. Неначе взимку з аеропорту вона раптово потрапила на південний курорт. Вийшла з літака і несподівано відчула десятки теплих яскравих ароматів і різкий запах моря. Вона на мить примружила очі. “Невже ще вчора був цей запах, а я не відчувала?”.

Саша пішов проводити Богдану. Вечори ще були прохолодними. Час від часу поза плечима пробігав озноб.. Саша й Богдана повільно йшли вздовж алеї до зупинки. Темні тіні та яскраві ліхтарі відраховували хвилини до їхнього прощання. Богдана голосно розмовляла та широко розмахувала руками. Вона відчувала наплив сил. Саша, навпаки, задумався та замовк, розсіяно слухав та посміхався її жартам.

— Давай обміняємось телефонами? — запитав він, коли вони підійшли до зупинки.

— М-м..., — зволікала з відповіддю Богдана. — Диктуй свій, я запишу і потім сама тобі зателефоную!

Вона широко посміхнулася. Саша почав нишпорити по карманах у пошуках телефона, адже свій київський номер він ще не запам'ятав. На прощання вони потиснули один одному руки. Під'їхав автобус, і чорноволоса дівчина, пурхнувши в двері, як пташка, поїхала кудись у глиб цього гарного нічного міста.

* * *

У п'ятницю о шостій вечора Богдана вирішила стрибнути з парашутом. Бажання прийшло несподіванно. Вона пила каву в їдальні у себе на роботі та балакала з одним із редакторів. Він розповідав їй історію зйомки якогось американського фільма. В одній із сцен герой мав впасти з величезної висоти. Каскадером був досвідчений бейсджампер. Він стрибав із літака, його

знімали у вільному падінні, і, тільки наблизившись до землі на критичну відстань, він розкривав парашут. Час, коли потрібно було смикати за кільце, йому повідомляли по рації. Але виникли проблеми зі зв'язком, і каскадер з висоти дві тисячі метрів врізався в землю. На щастя, впав він у замет. Зламав хребет і декілька ребер, але залишився живим. Проте епізод було знято й він увійшов у фінальний варіант стрічка.

— А про що був фільм?

— Про війну.

— Люблю старі книжки про війну, — сказала Богдана.

Розповідь про шалений політ настільки захопила Богдану, що вона одразу ж знайшла контакти аеродрому “Чайка”, зателефонувала та домовилась про стрибок. “Я хочу пережити це відчуття вільного падіння”, — зрозуміла вона.

Після декількох днів підготовки вона приїхала на поле в приємному збудженні. Солодко тягнуло в животі, руки й ноги були немов на шарнірах. “Хочу співати й лігати, лігати й співати!” Богдана бігала по майданчику, кружляла інших дівчат, робила гімнастичні вправи.

— Гей! Скоро ми будемо серед хмар! Будемо лігати, як птахи! Камон! — сміялася вона.

Погода була неспокійна. Час від часу набігали хмарки, і задував вітер. В очах інструктора відображалися сумнів і тривога. Він довго оглядав спорядження й парашути, надавав останні вказівки й чекав, поки хмарини остаточно сховаються за обрій.

Богдана стрибнула легко, без сумнівів, з веселим гиканням. Небо підхопило її своєю невагомістю. Знизу відкрились зелені поля, луки, чорне місто далеко праворуч. Богдані здалося, що вона зависла в просторі, і тільки потім відчула швидкість, з якою летіла вниз. Вона відкрила рот, щоб закричати, але задихнулась від вітру. Страху не було, тільки шалено калатало серце, і кров начебто зупинилась й згорнула у жилах. Богдана відкладала час відкриття парашута до останнього. Лігати, як пташка! Нічим не зв'язана, тільки вона й

світ! Земля наближалась, її розкинуті руки хотіли обійняти цю планету. Богдана любила людей, ніколи вона не бажала нікому зла. Її життя було світлим і ясным, прозорим, як повітря, в якому вона зараз витала. Вона належала до тих небагатьох людей, яким вдалося на довгі роки зберегти дитячу радість, ширість і безпосередність. Богдана розкрила свій парашут пізно, його потягнуло вітром, тож удар об землю був сильним. Її довгі тонкі кістки не витримали. Богдана зламала ногу. Вона чула, як хруснула кістка, і одразу ж несподіваний біль пронизав її до самої маківки. Вона лежала під ясным небом з рідкими білими хмаринками й намагалась не рухатись. Рівнокольорові парашути повільно спускалися десь далеко від неї. Мокра від ранкової роси трава лізла в обличчя. Дикий біль пульсував, здавалось, у всьому тілі. Богдана стискала зуби, щоб не стогнати. “Глибокий вдих, видих! Треба чимось відволікти себе”. Богдана уявила, що вона поранений на війні солдат. Вона виконувала воєнне завдання, і її підстрелили. Та ось тепер, як у книжках про Велику Вітчизняну війну, стікаючи кров'ю, вона лежить на холодній землі і їй залишається тільки чекати, поки по неї прийдуть. Вона була спокійна, тому що знала, що прийдуть за нею свої. “Як це — хотіти вбити ворога? — думала вона. — А якби він підійшов зараз і націлив на мене зброю? Але як можна хотіти смерті, коли таке яскраве сонце і така запашна весняна трава? Як цивілізоване людство могло бути так засліплено, щоб розв'язувати світові війни? Сімдесят років назад на цій землі проливалася кров... Я б ось так лежала і мені так само було б боляче. Але маячня, яка ж все-таки маячня!”

Богдана почула галас людей, які бігли до неї.

— Як ти? Головне, не ворушись! Що трапилось?

— Нога, — зойкнула вона. — Я зламала ногу!

Через декілька годин вона була вже вдома з гіпсом до коліна. Лікар сказав, що носити його потрібно як мінімум місяць, а може, і більше, дивлячись, як нога зростатиметься. Такої довгої відпустки у Богдани не було ніколи. Чим же зайняти несподівано звільнений час? Вона підсунула табурет до дивану,

закинула ногу, яка нестерпно нила, і клацнула пультом телевізора. На екрані з'явилися знайомі обличчя телеведучих. Транслявалася розважальна передача, де команда жінок і команда чоловіків змагались в ерудованості. Всім було дуже весело. Богдана подивилася трохи й занудьгувала. Їй не подобалось бути глядачем. Вона сумним поглядом оглянула свою кімнату. Зліва стояла шафа, з купою книг і різним дівочим мотлохом. Праворуч — велике до підлоги вікно, завішене синім тюлем. Спереду на стіні висіли в рамках фотографії рок-співаків, картини й маленькі тарілки з зображеннями усіляких міст, котрі привезла вона та її друзі з подорожей. Рік тому вона в цій кімнаті власноруч зробила ремонт: одна стіна була поклеєна синіми шпалерами, а інша — помаранчевими. Двері теж були пофарбовані в помаранчевий колір. Це була орендована квартира, куди вона переїхала три роки тому після закінчення журфаку. До цього вона жила зі своїм батьком, а ще раніше — з мамою й татом. Вони розлучились, коли Богдані стукнуло 18. Мама переїхала жити в Італію. Тепер вона вже була заміжня. Її чоловіком став італієць. Приблизно раз на тиждень мама телефонувала Богдані, і вони переповідали одна одній новини. Схоже, мати сумувала за Україною, але ніколи не виказувала цього, тільки розпитувала про знайомих та родичів, про Тимошенку і Януковича. Богдана ніколи нічого не могла чітко розповісти про цих людей, чим розчаровувала матір. Вона зігхала, жартівливо називала дочку нудною, саркастично коментувала її палкі розповіді про роботу, передавала вігання батькові й клала слухавку. З татом у Богдани теж були гарні відносини. Три-чотири рази на місяць він заїжджав до неї, привозив їжу, щось ремонтував у квартирі, іноді запрошував її до ресторану й завжди дарував подарунки на свята. Чесно кажучи, про сім'ю Богдана думала нечасто. Та ось зараз навіяло самотністю.

Щоб не нудьгувати, вона вирішила комусь зателефонувати. Гортаючи телефонну книгу, Богдана раптом побачила номер Саші з Росії. Вона замислилася на декілька секунд. Думки її повернулись до того ароматно-бузкового вечора, до прогулянки під жовтими ліхтарями...Але потім вона

згадала свої колишні розчарування та перегорнула пальчиком далі.

* * *

У четвер Саша нервово хапався за телефон кожного разу, як лунав дзвінок. Дякуючи Богу, телефонували нечасто. У п'ятницю було вже трохи ліпше. У суботу він відчув розчарування й тугу. “Що ж це таке? — думав він. Чому я не можу з цим впоратись? Чому я не можу керувати своїми емоціями?” Маленька чорноволоса українка не йшла з його думок. Він вертався до неї знов і знов, відчував на собі її погляд, чув її сміх. Це було, як мара. Приємна і важка. Мара, якої він повинен позбутися.

Він вийшов прогулятися Києвом, відчуваючи потребу бачити людей, думати про когось, щось інше, тільки не про Богдану. Він оглядався навколо, намагався вдивлятися в обличчя перехожих. Але нічого не бачив. Він тільки чув, як у його голові йде розмова, розпочата три дні тому на кухні. Але у цій розмові він менш сором'язливий та більш дотепніший. Він примушує чорнооку дівчину безупинно сміятися, легко добирає теми для бесіди, згадує сотню цікавих фактів з російсько-української історії. Та закінчується ця розмова тим, що Богдана, посміхаючись, диктує йому свій номер телефона.

Саша навіть не помітив, як пролетів Хрещатик, Бесарабку, Льва Толстого, поки не отямився біля великого парку. “Да що ж це?” — знов подумав він. — Начебто в світі більш немає інших людей та цікавих речей”. Біля входу в парк стояв кіоск, Сашко підійшов до нього, щоб купити води. Зупинитися, освіжитись, видохнути! Перед ним в черзі стояло кілька чоловік. Високий хлопець з татуваннями на обох руках раптом повернувся до нього і сказав: — Дощ буде. Мій собака риється у землі — вірна прикмета, — він кивнув головою в сторону парку.

Там на траві пестував молодий лабрадор-ретривер світло-кремового кольору. Саша кивнув головою.

— Гарний собака, — відповів він, щоб не здатися нечемним.

— Дуже здібна порода! Здатний розуміти до 250 слів. Але цей ще молодий, ще дресирую його.

Парубок купив пляшку пива, побажав гарного дня й попрямував до свого пса. Саша взяв воду, шоколадку і теж пішов у парк. Він сів на пусту лаву в глибині й зателефонував старшому братові. У дитинстві вони дуже добре товаришували, вони мали різницю в три роки. Але ось, як вже років вісім, їхні інтереси робіглися кардинально. Саша знав, що Льоша зараз на межі розлучення з жінкою. Мама прохала підтримувати його.

— Привіт! Як ся маєш?

— Та потихеньку. Що ти, в Києві? Як воно там? — почув він звичне ліниве розтягування.

— Все супер. Зняв квартиру з одні хлопцем з роботи. В офісі все нормально. Зараз гуляю.

— Ага. Ну погода гарна?

— Похмуро. А ти як?

— Та потихеньку живемо!

— З мамою все гаразд?

— Ага. Значить, все нормально, кажеш...

Розмова загрожувала перетворитись в одноманітний рух замкнутим колом. Напроти ретривер шукав у траві кинуту палицю, маленький хлопчик заліз на старе дерево, а хлопець в татуюваннях з черги біля кіоску, покурював, проходячи недалеко вздовж алеї.

— Гаразд, передавай привіт жінці! У неї там все добре?

— Нормально, — уривчасто відповів Олексій і зігхнув.

І тут Саша побачив, як хлопчина поставив ногу на тонку суху гілку. Сашко затамував подих. Дитина підтягнулася, щоб стати на неї другою ногою, і в цей момент гілка хруснула, і хлопчик з вереском звалився з дерева прямісінько на спину собаці. Ретривер завив, малюк заволав на весь парк.

— Слухай, давай потім договоримо. Я передзвоню.

— Ну бувай! Удачі тобі там.

Саша поклав слухавку. До дерева з усіх сторін побігли люди. З голосіннями до дитини підскочила товста жінка в широкій спідниці, мабуть, його мати. Вона

схопила хлопчину в оберемок і почала оглядати його руки та ноги.

— Він укусив тебе? Де? Покажи! Ах ти пішла, тварюка така! — вона замахнулась на собаку.

Ретривер, скиглячи, намагався відбігти, але тяжко присів на задні лапи й опустив голову. Мабуть, дитина перебила собаці хребет.

— Харлей, йди сюди! — крикнув хазяїн.

Харлей тільки підняв морду у напрямку голосу. Саші здалось, що свігли собачі очі зайшли сльозами .

— Чий це собака? — не вгамовувалась товста жінка. — Хто відпустив його без повідка, щоб він дітей гриз? Та я вас засуджу! А якщо дитина тепер буде зайкою?

Хлопець в татухах намагався підняти собаку. Вона біла хвостом і ластилася до хазяїна.

— Та вгамуйтеся вже ви! — крикнув він жінці. І звернувся до хлопчини. — Що ти з ним зробив? Ти вдарив його?

Саша піднявся з лавки. Усе це так швидко розгорталося перед його очима, що він тільки зараз отямився . Він упевнено підійшов до жінки.

— Ваш син заліз на дерево й упав звідти прямо на собаку. І, можливо, він навіть зламав йому спину!

— А ти ще хто такий? Чого ти лівеш!

— Так що не треба винуватити собаку! Краще скажіть, чому ви не слідкували за дитиною? Де ви були весь цей час? Чого мовчиш, пацан? Чи не так все було? — жінка притихла. Саша казав спокійно та впевнено.

Хлопчисько мовчав та ховався за мамину спідницю.

— Розвели собак величезних і не дивляться за ними! — товстушка продовжувала пихтіти.

Саша перевів подих і подивився на ретривера.

— Значить так, ми зараз поїдемо всі разом до ветеринара, і ви оплатите лікування цього собаки!

— Що? Та звідки ти взявся? З якої радості я туди поїду? Тут взагалі неможна

вигулювати собак без повідка! — галас жінки перетворювався на повискування.

Вона все намагалась заручитись підтримкою оточуючих. Але дитина була цілою та неушкодженою, і знову вже намагалась втекти від матусі. А пес лежав і скрушно дивився в очі хазяїну. Симпатії публіки були на стороні собаки.

Саша поїхав разом з парубком у татуюваннях. Його звали Вася. Високий, плечистий, весь розмальований чорними орнаментами, він обережно, як найдбайливіша мати, поклав пса на заднє сидіння таксі й сам сів поряд. Ніжно проводив рукою вздовж довгої лискучої шерсті. Саша влаштувався попереду, поряд з водієм.

— Дякую тобі, що вступився. Не можу лаятися з жінками. Коли вони починають кричати, я себе відчуваю хлопчиськом, який щось накоїв. Я можу що завгодно зробити, тільки щоб вони замовкли.

Саша кивав головою і дивився на лабрадора. У нього ніколи не було собаки. Харлей лежав спокійно й слухняно, тільки час від часу підіймав голову та питливо заглядав в очі хазяїна

— Все буде добре, друже, — заспокоював його Вася і гладив по голові. Пес жалібно блимав очима та час від часу тихенько скиглив.

— Я купив його ще безпорадним цуценям, — почав Вася. — Точніше, навіть не я, а моя колишня дівчина. Він виріс у мене на очах! Я його купав, годував, дресирував. Не знаю, як я тепер засну? — Він з перших днів спав зі мною.

Вася стиснув зуби.

— Дівчина нас потім кинула, так, Харлею? І залишились ми вдвох.

У ветлікарні доктора не було на місці. Жінка на рецепції довго дзвонила йому на мобільний. Вася та Саша нервували.

Нарешті, похилий доброзичливий чоловік відчинив вхідні двері та привітався.

— Таак, що трапилось? Хто образив цього гарного песика?

Він накинув халат, Харлея перенесли до кабінету.

— Гарний пес, сильний, — примовляв він, оглядаючи.

— Скажіть, він буде жити? Хай навіть його паралізує, я не згоден присипляти! — Вася схопився руками за голову.

Ветеринар зробив укол і одним різким рухом вставив хребет. Собака смикнувся й залааяв.

— Жити буде, — сказав він. — Внутрішні органи не пошкоджені, задні лапи чутливі. Через декілька днів прийде до норми й знову ганятиме.

Вася зрадив, як дитина. Сашко вперше побачив його посмішку: широку та щиру, зверху губа високо оголила ясна. Він покликав Сашу випити з ним чарочку коньяку за знайомство й за здоров'я Харлея. Планів у Саші на вечір все одно не було. І він згодився.

Вася працював у тату-салоні недалеко від парку, де вигулював собаку. Він був майстером-татуювальником. Займався цим уже шість років. Учився, як і Саша, на графічного дизайнера, але на останньому курсі, коли зробив собі перше татуювання, раптом захопився символічним смислом малюнків на тілі. Купив машинку — і понеслось!

Приміщення салону було нове, просторе, з нещодавним ремонтом, на стінах висіли ескізи в рамках і полиці з жовтуватими білими штучними черепами й африканськими статуетками. У кутку кімнати була декорована цеглою і підсвічена синім неоновим світлом барна стійка. Вася обережно поклав на підстилку собаку, помив руки й дістав з-під стійки стакани й пляшку п'ятизіркового коньяку.

Коли коньяк було розлито по чарках, вони цокнулись.

— За вірність.

Саша мовчки випив. Вася одразу ж налив другу.

— Знаєш, я вважаю, що вірність — це найголовніше. Немає смислу ні в дружбі, ні у відносинах, якщо немає вірності. Навіть собака тоді краще за людей. Якщо ти щось обіцяв — будь вірним до кінця. Інакше все життя брехня, і ніхто нікому не потрібен. Можливо, я ідеаліст, — він зробив паузу, щоб налити по третій. Сашко відмовився. — Але я вважаю, що навіть

стосовно батьківщини потрібно бути вірним. Мені декілька разів пропонували переїхати в Європу й працювати в салонах там. Але я відмовлявся. Не те щоб я ура-патріот, але там усе якесь чуже, а тут — своє, рідне. А я рідне не зраджу. Не вмію продавати, бо совість мене загризе..

Саша повернувся у свою квартиру поночі . Від алкоголю паморочилось у голові. Він сидів у відчиненого вікна на кухні, не вмикаючи свігла, і дивився на Київ. Місто виблискувало мільйонами вогнів, вирувало моторами тисяч автомобілів, воно було живим. Воно не рвалося перед в оскаженілій метушні, як Москва, не існувало тихенько, як російські провінційні містечка, воно дихало в спокійному впевненому темпі, сповнене почуттям високої гідності , енергично й невибагливо.

* * *

Наступної середи Саша знову відправився до Бориса і Свети. Усе той же пофарбований темно-зеленою фарбою під'їзд, ті самі попільнички з недопалками на підвіконнях, але цього разу в нього трохи швидше колотало серце, коли він підіймався сходами й натискав дзвоник квартири. Двері відчинив Борис.

— Привіт, брате, заходь! — вони обійнялись і поплескали один одного по спині. Саша прислухався до дівочих голосів, які чулися з кухні. Поки прийшли тільки дві Светини подруги, вони щось готували й розмовляли про свої жіночі справи.

Борис провів Сашу на балкон, там він дістав пачку цигарок й запалив.

— Ну що, звикаєш до хохлів? — запитав він, видихаючи дим.

— Так, навіть друга собі знайшов .

Саша розповів суботній епізод з татуювальником і собакою. Учора він телефонував, цікавився, чи одужує Харлей. Вася сказав, що пес значно повеселішав, запрошував у гості.

— Хороші він татухи б'є?

— Ті малюнки й фотографії, що я бачив, мені дуже сподобались. Графіка в основному. Я б навіть сказав — талановитий чувак!

— А в Україні дуже багато талановитих людей. Та взагалі більшість відомих росіян — вихідці з України!

— З першим не буду сперечатися, а ось друге — це ти вже загнув!

— Та послухай, із шоу-бізнесу так більше половини українців: Гоша Куценко, Меладзе, Цекало, співачок сила-силенна! А в радянський час скільки космонавтів було родом з України! І в політиці теж: Явлінський хоча б!

— Ну це знаєш як — очі з натовпу завжди вихоплюють знайоме, рідне. Росіяни теж у всіх знаменитостях шукають російське коріння. Кругом наші! — Саша засміявся. — Але похвально, звісно, що країною своєю пишаєшся!

— Я не з тих, хто твердить, що Будда та Ісус з України...

— А є і такі?

— Так, є. Я кажу тобі факти, те, що українці зробили значний внесок в історію Росії.

— Ну добре, з цим не сперечаюсь.

“Смішні ці українці, — подумав він. — Живуть з манією величності. Хотять бути особливими. Краще росіян”.

Вони трохи помовчали.

— З киянками знайомишся? — Борис підморгнув братові.

— Ні.. тільки у вас в гостях. До речі, Богдана сьогодні буде? — спитав нарешті Саша, бо кортіло дізнатися, як зайшов сюди.

— А ти не знаєш? — Саші йокнуло щось всередині. — Вона стрибала з парашутом і зламала собі ногу.

— Нічого собі! Зараз у лікарні?

— Ні, дома з гіпсом. — Борис затушив недопалок.

“Краще була б у лікарні, можна було б її відвідати”, — подумав Саша.

Йому стало нудно й захотілось піти.

На балкон зайшла Света й попросила сходити до крамниці купити ковбаси та чіпсів. Саша з Борисом вийшли з квартири.

— Светка на гітарі зараз вчиться грати, — похвалився він. — Вивчила Оазіс “Half the world away”. Сьогодні почуєш!

— Круго! Талановита, українка ж!

— Ні, вона з Севастополя, із сім'ї російського моряка, вважає себе росіяною,

— засміявся Борис.

— Що ж ти схибив, брате?

— Так, любов зла!

Вони вже купили продукти і вертались до квартири.

— Борь, ви не образитесь, якщо я зараз поїду?

— А що таке?

— Та так, треба.

— Ну гаразд. Давай тільки постіймо трохи, я ще одну цигарку випаляю. Він витягнув з карману пачку, там залишилась остання. Борис із задоволенням затягнувся й самовпевнено, наче хазяїн, обвів поглядом двір.

— А ти знаєш, де Богдана живе?

— На Фрунзе, будинок напроти стадіона “Спартак”, квартиру не пам'ятаю. У гості до неї підеш, чи що?

— Ні, так просто. Добре, дякую.

— Давай, успіху! — Борис протягнув руку.

— Бувай! — вони потиснули один одному руки.

Їхати додому не хотілось. Саша відкрив на мобільному мапу міста. Фрунзе виявилась далеченько від центру. “Нащо мені туди? — думав він. — Гуляти під її вікнами? Сидіти на лавочці й чекати, коли вона спуститься на милицях?” На зупинці дідусь заграв на гармошці “Этот день Победы”, гарно і з докірливим натиском. Свята пройшли вже майже два тижні тому. “Этот день мы приближали, как могли”, — тихо проспівав за ним слідом Саша. Він ніколи не міг байдуже слухати цю пісню, у ній були біль та гордість всієї руської нації. Він згадав схили пурпурових розквіглих тюльпанів напередодні 9 Травня у Волгограді та тиху урочистість, яка охоплювала все місто. Мабуть, ця пісня і пам'ять про перемогу були основним і єдиним, що об'єднувало народ Росії, такий різний і такий загублений у своїх цінностях.

Саша вийшов з маршрутки після того, як вона спустилася з Подольського

узовозу на Фрунзе. Перетнувши вулицю, він пройшов двісті метрів та завернув до двору. Було ще світло. Вечори несподівано стали нескінченно довгі й занадто приємні, для того щоб сидіти дома. Біля під'їздів зацвіли й солодко пахли бузок і ще якесь дерево з духмяним ароматом, назву якого Саша не знав. Тепле й вологе повітря нагадувало йому Лондон. Два роки тому він проходив там прискорений курс навчання графічному дизайну, підвищував кваліфікацію. Кімнату в гуртожитку з ним поділяв грек, маленький, худенький, з великим носом і завжди понуреними донизу очима. Одного вечора він прийшов у розірваному одязі та із запеченою кров'ю на обличчі. Гуляючи, грек зайшов надто далеко від центру, і на одній з брудних вулиць індуського кварталу його побили та пограбували. Весь наступний день він був дуже сумним. Увечері Саша витягнув його на каву неподалік і замовив на двох гамбургерів і пива. Був лондонський літній вечір, від Темзи тягло вологою і туманом, але повітря все одно ще було задушливе. По спині пробігали краплини поту.

— Маносе, час уже забути вчорашнє. Таке може трапитись з кожним. Якщо потрібна якась допомога, ти скажи.

Вони зовсім не були близькими. Тиждень співжиття не зробив їх друзями й навіть товаришами. Обидва були інтровертами, спілкувались переважно за необхідністю. Кожний сидів за своїм ноутбуком, малював ескізи й говорив, тільки щоб замовити піцу, порадитись щодо дизайну чи обговорити поточні квартирні питання.

— Маю проблему та не знаю як її вирішити, — сказав грек понуро. Виявилось, що він носив з собою всі гроші, які в нього були на навчання, їжу та квиток назад. І граб'їжники, забравши готівку, залишили його взагалі без коштів. Родичі з Греції, на жаль, були бідні та не могли йому нічого вислати.

— Чому ти не залишав гроші в кімнаті?

Манос мовчав.

— Ти не довіряв мені, — зрозумів Саша, — Скільки тобі треба? Про яку суму йде мова?

Він пішов до найближчого банкомату та зняв свої заощадження.

Грек був не в тій ситуації, щоб відмовлятися із ввічливості.

— До мене давно ніхто не ставився так безкорисно, — сказав він. — Світ повний добрих людей, але помічаєш це, лиш коли вскочиш у халепу. Компенсація за хвилини відчаю, коли ти проклинаєш Бога й не віриш у нього. А в такі хвилини починаєш вірити.

Манос сором'язливо усміхнувся, його очі вперше за час знайомства дивились прямо на Сашу.

— Бог тут ні до чого. Це люди. Є сволота, є нормальні. І в житті головне — навчитись розпізнавати тих та інших.

Грек мотнув головою.

— Тобі здається, що це все випадок. Те, що люди не можуть усвідомити або побачити, вони відносять до збігу обставин, тому що неможливо зрозуміти чи побачити Бога. Як неможливо побачити любов своєї матері, але ти точно знаєш, що вона є.

Грек виявився філософом. Сашко не сперечався з ним, він мовчки слухав і пив своє пиво. Лондонських вечорів лишалось мало, а вільних від занять ще менше. Він розумів, що з приїздом у Волгоград вони будуть здаватися йому вже нереальними й далекими. І він дихав повними грудьми, намагався запам'ятати свої відчуття, роздивитись усі дрібниці навколо. І під ламаній англійській грека він відчував, як до нього повертаються спокій та врівноваженість і все ж, незважаючи ні на що, впевненість у майбутнє.

Саша повернувся додому після прогулянки на Фрунзе й одразу ж ліг спати. Сон був міцним та освіжав. Уранці він прокинувся бадьорим, відкрив навстіж вікно на кухні і стояв біля нього, пив чай. Голим торсом він відчував легку прохолоду з вулиці, яка ще не була нагріта сонячним промінням.

* * *

Богдана придумала, чим зайняти вільний час, який так несподівано у неї з'явився. Вона вирішила навчитись малювати. Подруга з роботи купила їй мольберт, пензлі, полотно та фарби. І ось уже декілька днів ранок Богдани

починався з яскравих широких штрихів. Картини вона малювала абстрактні. На них були марсіанські пустелі, котячі сни, бризки, переливчасті кольори й легкі мрії. Потім вона змивала з обличчя й рук фарбу, обідала та виходила на милицях на подвір'я до лави під липою. Там у затінку вона читала, іноді переривалась для балачок з матусями, які гуляли з дітьми, чи з бабцями-сусідками, котрі постійно жалілись на все. Вечорами до неї забігали подруги й привозив їжу батько. Ще рятував Інтернет перед сном і невеликі завдання з роботи.

У середу ввечері до Богдани навідалася її начальниця. Богдана тільки встигла провести її на кухню, як побачила через вікно того самого парубка з Росії. Він проходив повз її улюбленої лави під липою. Ішов не дивлячись у сторони, тримав руки в кішенях. Тепер він їй здався не худим, а дуже струнким.

Богдана уперлась руками у підвіконня і витягнула шию, щоб краще роздивитись його за довгими гілками каштана. Він був одягнутий у вузькі штани й темну футболку. Свігла маківка виблискувала золотом в променях призахідного сонця.

— Якогось знайомого побачила?

— Та так, брат мого друга.

Вона востаннє кинула оком йому вслід. Він йшов упевненою ходою, спина у нього була рівна та розслаблена. Цікаво, яким вітром його сюди занесло? — думала Богдана. — Що він може робити в моєму районі? Вона знала, що сподобалась йому при першій зустрічі. Дівчата це відчують, як хижачи здобич. І тепер, розмовляючи з начальницею, Богдана думала тільки про те, чи була його поява тут збігом обставин чи все ж таки він прийшов сюди не випадково?

Богдана знову повернулась до цих думок перед сном. Чомусь цей хлопець не йшов з її голови й думати про нього було приємно. Вона намагалась уявити в пам'яті його обличчя, але все розсіювалось і поставало розрізненим. Вона добре пам'ятала його очі, погляд, неначе знову дивилася на його усмішку, губи та зуби. Однак ніяк не могла цілком домалювати його образ. Трохи

помучивши себе цим заняттям, Богдана зрозуміла, що їй необхідно просто знову його побачити. .

Наступного дня, змішавши на білому полотні зелену й блакитну фарби — майбутнє гірське озеро, — вона зупинилась і взяла телефон.

— Хей, привіт! — весело прокричала вона в слухавку.

— Привіт, — відповів їй Саша тихо.

— Ти уявляєш, я ногу зламала!

— Я знаю, — він усміхнувся.

— Ах так, це Богдана, — схопилася вона і розсміялась. — Ми познайомились минулого тижня у Свети й Борі.

— Я впізнав голос. Таких галасливих ще не зустрічав.

— Я тепер як Баба Яга, кістяна нога, — продовжувала вона. — Пересуваюсь не більш ніж на п'ятнадцять метрів.

— Можу покатати тебе навколо дома на візку з супермаркету.

— Усе, домовились! Чекаю свій лімузин увечері!

Сьогодні їй вдалось намалювати рожевого фламінго, який стояв на одній нозі у воді. Щоправда, він був не зовсім схожий на птаха, швидше, на пухнасту рожеву “двійку” в зошиті, де контрольну залило фарбами. Але Богдана була задоволена. Вона поставила картину підсихати на вікно, і кожного разу, проходячи повз, дивилась на неї, нібито бачила вперше.

Саша подзвонив о пів на восьму. Богдана саме розчісувала перед дзеркалом своє довге темне волосся. Їй було важко мити його, стоячи на одній нозі, схилившись над ванною. “Ох, як накачаю за півтора місяці ногу, то вона стане вдвоє ширше забинтованої каліки”, — сміялась вона. Ще шкіра під гіпсом несамовито свербіла, Богдана прилаштувала маленький довгий тонкий пензлик, який просувала у вузький проміжок між ногою та шиною і там ворушила ним. Сверб'їж не припинявся, але було приємно. Зараз цим пензликом вона заколола волосся в об'ємний пучок на маківці, як справжня художниця.

Саша прийшов у гості з авоською апельсинів та солодошів.

— Не треба було! Ти що! У мене тут все є! — прокричала Богдана замість привітання.

— Дівчина-сирена! Та не та, що заманює солодким голосом моряків.

— Ха-ха, я скоріш випроваджу, ніж заманю!

— Ну я ж і кажу.

Богдана кинула з собою в сумку солодощі, і вони спустились ліфтом на перший поверх.

— Тобі допомогти?

— Ні, у мене є милиці, два моїх вірних друга й рятівника на найближчий час. Якщо все у нас затягнеться, то я можу в них ще й закохатись! У двох одночасно.

Це були перші теплі вечори. Весна в цьому році примусила на себе чекати. У кінці березня раптово розігралася завірюха, і за ніч місто замело снігом на метр. Аномальні лютневі морози тримались до середини квітня. На травневі свята все ще можна було побачити десь у тіні дерев або під стінами будинків замети снігу, що не розтали. А тепер, нарешті, було тепло.

Сонце потихеньку сідало, його золоті відблиски сковзали по висотках і верхівках дерев, а денна млосність ніяк не розчинялась у вечірній прохолоді. Вони повільно йшли уздовж будинків. Богдана була в легкій шифоновій сукні з етнічним малюнком і трикотажній кофтинці. Вона здавалась такою тоненькою й легкою, що, що якби не загіпсована нога, її підхопив би та й поніс найменший вітерець. Саша непомітно милувався її довгими руками та ногами. Раптово маленька собачка загавкала на них і одразу ж відскочила під ноги своїй хазяйці. Дівчина цикнула на неї та посміхнулась Богдані й Саші.

— Гей, малюк, камон! Іди сюди! — Богдана протягнула руки до шпiца. — Такий смішний, як китайська м'яка іграшка!

— Я нещодавно познайомився з лабрадором-ретривером. На нього стрибнув хлопчик з дерева, довелось везти його в лікарню. Лабрадора, звісно, — і Саша знову розповів історію про татуювальника і його собаку, яка трапилась з ним на вихідних.

— Я хочу татуювання! І ретривера хочу побачити, — схаменулась Богдана.

— Я відвезу тебе до нього, коли гіпс знімуть.

— Потім знову часу не вистачить! Зараз потрібно!

— Терпіння, одже, не твій коник ... зрозуміло!

— Я взагалі намагаюсь нічого не відкладати. Нащо? Все одно станеться не так, як ми плануємо. Можливо, через півроку-рік все довкола зміниться так, що й впізнати не можна буде. Якщо я, звісно, не розіб'юся, стрибаючи з мотузкою з моста. Я люблю отримувати емоції. А емоції — це тут і зараз.

Саша тільки усміхнувся.

— Твоя улюблена погода? — запитав він.

— Сонце з дощем.

— Улюблений напій?

— Кава. Ми граємо в блиц-опитування?

— А чому б не дізнатись більше один про одного?

— Отже твій улюблений фільм?

— Можливо, — трохи поміркувавши, він відповів, — “Список Шиндлера”. А твій?

— “Доні Дарко”.

— Дивно. Хочу тобі сказати, що ми з тобою повні протилежності!

— Ха! І тобі для цього знадобився блиц? Я це зрозуміла відразу після першої нашої зустрічі. Отже, ти взагалі не вживаєш каву?

— Вкрай рідко. Переважно чай.

Вже смеркло, коли вони дісталися будинку в якому вона мешкала. Біля під'їзду знову пахло бузком. Настав час прощатися.

— Ти так і не покатав мене, пройдисвіт!

— Стрибай-но! — Він повернувся до неї спиною.

— А милиці?

— Кидай! Потім заберу!

І він побіг з нею вверх сходами.

— Забув, який поверх?

— Шістнадцятий!

— Тут усього шість.

— Тоді третій.

Його серце калатало часто й гучно, пульсуючи у вухах, опановуючи його солодкою знемогою.

* * *

Суботній ранок дуже повільно заповнював вулиці людьми. Місто відпочивало з південною безтурботністю, простираючи свої площі й проспекти до травневого сонця. Такої миті Київ здавався провінційним. Трамвай повільно плинув поміж подекуди розкиданих яскраво-зелених лип та видзвонюючи під'їжджав до наступної зупинки. Дорога навколо рейок розбилась після незліченних підборів, туфель, чоботів, черевиків, і тепер колишній асфальт, являв собою сіро-жовтий пісок, додаючи ще більше згадок про південь і море. Сонячні зайчики виблискували на припухлих обличчях киянок без макіяжу. Кондуктор голосно повідомляв назви зупинок. Саша їхав Подолом — одним із найстаріших районів міста. Богдана весело й легко випурхнула з під'їзду, незважаючи на зламану ногу. Гіпс у неї був розмальований широкими штрихами масляних фарб. Яскраві жовті, червоні, сині закарлючки, як на плакатах авангардистів, миттю розвіяли млявий настрій.

— Несу мистецтво в маси, — посміхнулась Богдана.

Вони сіли в маршрутку та вже за двадцять хвилин були біля салону Blackhouse. У напів-підвальному приміщенні не було вікон і працював кондиціонер. Літній ранок не потрапляв сюди. Тут завжди панувала напівтемрява й прохолода.

Сьогодні в салоні Вася був не один. За стійкою стояв високий брутальний брюнет у чорній майці. Він робив коктейлі.

— Привіт, старий! — крикнув Вася.

Саша зрозумів, що це було призначено йому.

— Привіт! — відгукнувся він, пропускаючи Богдану вперед. — Дивись, яка

клієнтка завітала до тебе!

— Дуже добре! Випийте поки що-небудь, я зараз підйду.

— Костя, — назвався парубок за стійкою.

— Саша і ...

— Богдана, — випередила вона його й протягнула для привітання руку.

Костя потиснув її

— Редбул, абсент? Дівчині можу запропонувати кави.

— О, яка у вас крута кавоварка! — вигукнула Богдана. — А лате зробити можеш?

— Професійна італійська, — усміхнувся Костя. — Звісно, можу. Кращу каву для неї купляємо.

Підійшов Вася.

— А ти спробуй мій абсент! — він привітався за руку з Сашком. — Сам робив!

Він налив по п'ятдесят. Саша обережно випив.

— Харлею, йди-но подивись, хто прийшов! — Вася присвиснув. На голос з глибини приміщення важкою ходою до них попрямував великий бежевий собака з блискучою шерстю. Він оглянув усіх присутніх розумними очима й зупинився на Саші. Невже згадав?

— Так-так, йди привітайся! — кивнув йому Вася.

Харлей сів перед Сашею і протягнув йому лапу.

— Все розуміє?

— Ще б пак!

— Він вже одужав? Який гарний! Сподіваюсь, ми потоваришуємо, бачиш, я така ж поранена, як і ти, — Богдана показала ретриверу свою загіпсовану ногу. Вона протягнула до собаки руки. Але пес дивився на неї з підозрою.

— Ну ж бо! Я тебе не ображу!

— Ось так все і починається, — посміхнувся Вася.

Тим часом лабрадор підійшов до Богдани й почав обнюхувати її долоні. Богдана виглядала надто крихкою і беззахисною поряд з великим собакою.

Важкі м'які лапи лягли їй на коліна. Вона занурилась у шерсть тоненькими пальчиками. Дівчина й собака дивились один одному в очі. Харлей все ще намагався протидіяти, виглядати серйозним. Але вже було пізно.

— Три дні сумний лежав, не вставав. Я навіть почав турбуватися, — сказав Вася. — Думав викликати іншого ветеринара. Почав хвилюватися, що все вже, давай, до побачення. Але, вранці яюсь прокидаюсь, а він стоїть у стійки й піцу мою вчорашню доїдає. Одужав!

— Та це я йому джину налив. Ти ж лікувати ні хріна не вмієш! — вставив Костя.

— Усе, бевзень, з цього дня до собаки мого більше не підійдеш!

— Побачимо ще, хто до кого бігти буде!

Костя оголив великі зуби.

— Я взагалі-то не бармен тут, — сказав він Богдані. — Малюю ескізи для цього грубіяна. А так займаюсь одежею: принти для футболок, дизайнерські речі, сумки.

— Як цікаво! А де можна роздивитись?

— Так, у нас є сайт, — Костя дістав з кішені телефон і відкрив фотографії.

Долоні Богдани були теплими й приємно пахли, Харлей облизував їх кожного разу, як вони вертались від його вуха назад до носу. І Костю, і Васю, і собаку, здавалось, об'єднувало одне: великі й суворі на вигляд, вони були м'якими зсередини і швидко відкликались на посмішку.

У салон зайшли люди і, звикаючи до півтемряви після яскравого сонця, довго вдивлялися вглиб студії.

— Вам допомогти? — запитав Костя низьким голосом.

— Так, хотіли б подивитись ескізи татуювань.

Костя неохоче відійшов до них.

— Ти вже придумала, що хочеш набити? — запитав Саша.

— Зграю птахів, що летить, на лопатці.

— Вась, у тебе вийде таке?

— Старий, у мене є права й ліва рука та сіра речовина між ними. З цим я

можу зробити все, що завгодно. Я можу набити цвяхом і кульковою ручкою. Якщо ти, звісно, зважишся на такі експерименти, — усміхнувся Вася, показавши свої великі чорні від малюнків руки.

Коли приготували інструменти, та місце, Богдана сіла в крісло. Вона посміхнулась і оголила своє худеньке плічко. У неї була світла шкіра з оливковим відтінком, гострі лопатки зухвало випирали. Саша відчув себе незатишно. Його охопило дивне хвилювання, якийсь легкий сум, щось тиснуло йому біля серця. І він зрозумів, що це була ніжність. Зворушлива ніжність до тендітної дівчини.

Костя повернувся і вмостився поряд в глибоке крісло.

— Ледь позбувся цих людей, — сказав він. — Спочатку про ескізи питали, а потім такі кажуть: “У тебе спортивна зовнішність, до якого спортзалу ходиш, давай займатись з нами, бла-бла-бла”.

— Ну це або з гей-параду вчорашнього або в тігушки тебе завербувати хотіли, — зареготав Вася.

— У кого? — перепитав Саша.

— Днями прославився один спортсмен Вадік Тігушко, не чув?

Саша мотнув головою.

— Спорт не дуже цікавлюсь.

— А це не спорт, це політика. Під час маршу опозиції він кидався на журналістів і одну жінку побив.

— Янукович проплатив спортсменів, кажуть, щоб вони його інтереси в сутичках відстоювали.

— Та гаразд, президент ваш? — здивувався Саша.

— Ти мов з місяця звалився! Може, ти ще не чув історію про те, як він капелюхи крав?

І Костя з Васею захлинаючись, перехоплюючи один одного, почали розповідати історію донецького парубка, який відсидів за молодих літ, плував Ахматову з Ахметовим, називав Чехова поетом, матюкався в кадрі і обікрав країну. Вони смакували подробиці, як анекдот, який сотні разів передається з

вуст в уста, але від цього не стає менш смішним.

— Одного разу Янукович хотів процитувати класика. Але не згадав ані фрази, ані фамілії. «Є таке висловлювання «завжди перемагає красаота». Хто це сказав?» — запитав він і обвів поглядом присутніх. Довгу паузу несміливо перервав один чоловік: «Можливо, красаота врятує світ? Достоевський?» «Так, красаота врятує світ», — виправив себе Янукович.

— Іншим разом Янукович заповнював анкету кандидата на піст Президента України. І зробив 12 помилок в 90 словах. Він написав, що він «професор», з двома лігерами «ф»!

— Коли Янукович йшов на власну інавгурацію, від вітру двері Верховної Ради почали зачинятись перед ним, ледве не вдаривши нового президента. І в той же час на Дніпрі розвалився пам'ятник засновникам Києва – Кию, Щеку, Хориву та їх сестрі Либіді. Відвалилась його східна частина.

Прикрість та кривду, які у росіян зазвичай трансформуються в злість, українці виражали сміхом. При цьому не в'їдливим, не саркастичним, а живим реготом, наче вони жили за принципом «якщо ти не можеш змінити ситуацію, то хоча б отримай від неї задоволення».

Саша здивовано дивився на них. «Росіяни ставляться до українців, як до дурних молодших братів, бідних, відсталих в економіці й технологіях, — думав він. — Але є в менталітеті українців дещо зовсім інше, широке, відкрите світові та перемінам». Що саме – сформулювати словами йому ще не вдавалося. Він тільки бачив у них особливу жагу до життя й внутрішню свободу.

Богдана переносила біль стійко. Здавалось, вона взагалі її не відчувала. Тільки наприкінці, коли машинка вже другу годину біла по лопатці, Богдана трохи зблідла й стиснула губи. Шкіра на плечі почервоніла й набухла, сукровиця текла, не зупиняючись.

Поки Вася працював над Богданою, вимальовуючи тонкі вигини птахів, що рвались догори, Саша намагався уявити власне татуювання. Воно повинно було нести в собі символічний смисл. Пам'ять про цей період життя. Щось

пов'язане з Україною, веселими українцями, їхніми особливостями.

Коли Вася закінчив свою роботу з Сашею, була вже десята вечора. Тепер Сашкову руку огорнула графічна спіраль, яка нагадувала молекулу ДНК: дві лінії, поцятковані різними орнаментами, обвивалися і розходились, щоб перестрігтися і доторкнутись у новій точці. Один з орнаментів був візерунком вишиванки, інший нагадував російську в'язь.

Обидва татування обробили ліками та замотали тонкою плівкою.

— Ну що, носіть довго й щасливо, — сказав Вася.

Він розправив плечі, підійшов до стійки й налив собі абсенту. Богдана, обійнявшись з Харлеєм, дрімала в кріслі. Довгий український день доходив до кінця .

* * *

У місті різко почалося літо. Тридцятиградусна спека не давала змоги ні спати, ні працювати дужче ніж найбожевільніша закоханість. У квартирі Богдани не було кондиціонера. Вікна її кімнати виходили на східну сторону, і вранці вона прокидалася рано, без сил і вся вкрита потом. Тіло було ватним, ніби вона заснула на осонні та з нею ось-ось трапиться сонячний удар. Підняти таке тіло з кроваті та ще й зі зламаною ногою коштувало зусиль. Але Богдана була не якийсь там слабак! Вона гучно вмикала музику й прямувала у ванну, де намагалась хоч якось охолонути розтираючи себе холодною водою. Потім Богдана брала чашку з гарячою швидкорозчинною кави й кульгала на балкон. Там її зустрічали дзвінким співом непомігні у листях пташки.

– Светка, я б ще раз із парашутом стрибнула, не роздумуючи! Якийсь у мене знову “лігальний” настрій.

– Ти мені краще скажи чи почав Саша залицятись до тебе? — відповіла по телефону практична Света.

– Почав-почав, — Богдана засміялась. — Поки обережненько так, навколо дома кружляємо.

– А то він Борису моему вже всі вуха протуркав , як ти йому подобаєшся!

- Та невже? — Богдані стало дуже весело.
- Ага, питав твою адресу. Я думала, що букет квітів надішле.
- Ні, ми сьогодні гуляти з ним ідемо.
- Він тобі хоч трохи сподобався?

Богдана задумалась. Тепер вона ясно уявила його трохи сором'язливе обличчя. Відчула, як він дивиться вглиб неї своїми блакитними очима. Цей погляд був, ніби спокійне ясне небо. Іноді так ідеш містом, все кругом мерехтить, метушиться, але, піднявши голову догори, раптом завмираєш причарований простотою і нескінченністю.

— Навіть дуже, — відповіла вона.

Вони знову гуляли. У шортах і майці їм все одно було спекотно. Вони пили холодну воду й обливали нею один одного. Їли полуничне й лимонне морозиво, від якого зводило холодом зуби. Плечі та обличчя в них поступово покривались засмагою, а волосся вигорало. Білі зуби блищали на сонці, як у голлівудських акторів. Вони робили селфі разом і тут же викладали в Інстаграм. Вони були однією з юних щасливих парочок, які літом заповнюють київські сквери та вулички.

У своїх прогулянках вони набрали на доглянутий парк. Від чіпких зелених галявин пахло свіжоскошеною травою.

- Я раніше тут не був. Що це?
- Це новий меморіал жертвам Голодомору.

Саша з Богданою пройшлись алеєю до скульптури маленької дівчинки, що притискала до грудей колоски пшениці.

- За три колоски з колгоспних земель людей засуджували до розстрілу або саджали на десять років. Декілька мільйонів людей вмерло від голоду в Україні у тридцять другому — тридцять третьому роках. Знаєш про це?
- Щось трохи пригадую зі школи.
- Сталін вивозив з України все продовольство, робив запаси в Москві, експортував. Кажуть, там гори пшениці загнивали у засіках, —

продовжувала Богдана. — А тут жінки варили одного зі своїх дітей, для того щоб прогодувати інших. Я бачила фотографії того періода, де люди прямо на вулицях лежали вмираючи. Дуже страшні картини. Не хотіла б я жити тоді. Верховна Рада визнала Голодомор геноцидом українського народу.

– Зачекай! Тобто Сталін свідомо морив голодом українців, так виходить?

– Не знаю, це одна з точок зору.

– Наскільки я пам'ятаю, тоді голод охопив весь СРСР. І в Казахстані, і на Кавказі. Був засушливий рік.

– Звісно, Росія не визнає Голодомору. Про це взагалі не можна було розмовляти до вісімдесятих років. І, мабуть, не тільки українці постраждали ...

– Але вони найбільше образились.

– А ти вважаєш, декілька мільйонів померлих від голоду не дають на це право? Сталін не дуже переймався народами. Переселяв цілими регіонами: Крим, Кавказ. Може, казахів та українців було занадто багато, щоб їх вивозити на інші території? Розумієш, тут люди надто волелюбні, звиклі до війни, тому й непокоїли Сталіна. Уся історія України — це боротьба за незалежність. Її землі постійно підкорювали то із Заходу, то зі Сходу. Українці весь час з кимось борються, то з панамі, то з поляками, австро-угорцями, комуністами. Не хочуть ні від кого залежати: ні від тих, ні від інших.

Саша уважно слухав. Така рідна, братерська країна, але із зовсім іншою історією. Та що ми взагалі знаємо про них, крім сала, хохлів та Верки Сердючки? А от виявляється, у них глибока історична образа на Росію. А ми ж вважаємо себе їхніми благодійниками.

– І справді, завжди кимось ображені, — Богдана усміхнулась. — Якщо згадати українську літературу, яку вивчали в школі, — от нудьга! У ній завжди плачуться і жаліються на життя, мов усі пригноблюють, з усіх

боків давлять, тиснуть. “Скрізь плач і стогін, і ридання” все життя. І як наслідок “душу й тіло ми положим за нашу свободу”. Свобода — головне, за неї українці ладні вмерти.

Обійшовши парк кругом, Саша й Богдана знову опинились на широкому проспекті. Дух минулого розсіявся. Тридцять другий рік залишився позаду. Знову поруч пролітали автомобілі, вивіски дорогих butikів відлякували своєю неприступністю, і сучасні люди, ситі й гарні, поспішали у своїх справах. Однак важке враження десь глибоко залишилось. Наче якась убога навіжена пророкує наближення апокаліпсису, але на неї ніхто не звертає уваги. Вони сіли за столик на відкритій веранді, від перехожих їх відділяв плетений паркан з яскравими квітами в горщиках. Замовили фреші.

— Ти вже гуляв увечері вздовж набережної? — запитала Богдана. — А завтра відкриття фестивалю вуличної їжі. Підемо?

— По-моєму, мені дуже пощастило, що ти зламала ногу, — відповів Саша. — Якби ти була без милиць, я б ніколи не наздогнав тебе!

Частина 2

Через півроку Саша освідчився Богдані.

Наприкінці листопаду він купив каблучку з діамантом. Охайний камінь легко витав у повітрі, утримуваний двома тонкими лапками. Маленька прозора краплинка, у якій відбивався весь світ. Саша хвилювався. Фугляр з каблучкою зрадницьки випинав кишеню брюк. Не хотілося б, щоб Богдана зарано запитала, що це у нього там.

Саша очікував Богдану біля ресторану на Європейській площі. Трохи засніжило. Він переминався з ноги на ногу і напружено дивився у бік виходу з метро. З Майдану доносились лозунги мітингувальників щодо вступу України в Євросоюз. Повз ресторан час від часу проходили студенти, закутані в шарфи.

— Віри старим політикам уже немає. Вони нас кинули дев'ять років тому! Обіцяли золоте життя і нічого так і не зробили! Час уже послати їх!

— Не готова наша економіка до вступу. Ти розумієш, яка криза буде?

— Ну нічого, перетерпимо кілька років. Зате будемо у правовій державі жити, а не з бандюками.

Нарешті з'явилась Богдана. Вона летіла над запорошеною снігом бруківкою. Поперед неї стелився поземок, наче піна під ногами Афродити. Яскраво-салатовий капелюх стирчав над головою. Не озирнутись на неї було неможливо. Саша підправив зачіску: через мокрий сніг чуб звисав над чолом, і це його трохи нервувало.

— Привіт! — вони поцілувались.

У ресторані вони сіли біля величезного вікна. Знизу була батарея, Богдана присунула до неї свої змерзлі ноги і відкинулась на спинку стула. Вони зробили замовлення.

— Цей рік для мене був дуже дивним, навіть непередбачуваним, — почав Саша. — Стільки усіляких подій трапилось: я переїхав в іншу країну, познайомився з українцями, їхнім менталітетом. Пізнав багато нового. Я зустрів тебе! І з тобою моє життя стало зрозумілішим для самого себе... я побачив цілі, зрозумів свої бажання... І хоча подій було так багато, найцікавіше, найважливіше у нас попереду. — Саша опустил руку до кишені. — Я дуже сподіваюсь, що в нашому житті будуть зміни ...

Під столом він відкрив футляр з каблучкою.

— Ти про вступ України до Євросоюзу? — запитала Богдана. — Думаєш, це важлива подія?

Від несподіванки Саша завмер і навіть не уявляв, як повернути розмову у потрібне русло.

— Так, про це зараз всюди розмовляють. Я не люблю політику, ніколи нею не цікавилась, але навіть я вже в курсі цих новин. І, чесно кажучи, в мене стільки сумнівів з приводу цього. Не знаю, кому вірити. Я сьогодні спілкувалась з одним політологом на каналі, так він категорично проти євроінтеграції. В українському бюджеті дефіцит майже 60 мільярдів. І гроші брати десь потрібно, хоча б для виплат бюджетникам і пенсіонерам. МВФ обіцяв кредит чотири мільярди доларів, а Росія — п'ятнадцять, до того ж під

невеликий відсоток. Євросоюз ще й висунув свої умови, там багато чого: комунальні послуги подорожчають, соцдопомогу зменшать...

Саша сховав коробочку назад в кишеню.

— Богдана, їж, а то все охолоне!

На столі димилася лазанья, кава так і стояла неторкана.

— Ринку збуту товарів у нас не залишиться. Росія зачинить свій торгівельний простір, а в Європі наші продукти зовсім не витримають конкуренції, —

Богдана зітхнула. — Та і геї ще.

— Так, геї — це, звісно, біда!

— Це дуже смішно, але населення саме геїв боїться, навіть більше, ніж економічного колапсу. Ти ж знаєш, звісно, цей прикол, що Європа — це Гейропа.

— Я думав, ти займаєшся новинами моди.

— Так, моди. Але у нас на каналі всі тільки про це і розмовляють, так що не слухати неможливо. А ти що думаєш?

— Я б дуже хотів, щоб наші країни товаришували. Ось, мабуть, усе, що я можу сказати з цього приводу.

Нарешті Богдана помітила їжу. Вона відпила маленький ковточок кави, заплющила очі від задоволення, обличчя її стало менш напружене. За вікном було вже темно. Обережно підійшов офіціант та увімкнув маленький світильник на столі. Він спалахнув теплим жовтим світлом і відгородив їхній столик напівморком від інших розкиданих у залі вогників. Саша згадав, що трапилось з ним останнім часом. Наприкінці літа, коли Богдані зняли гіпс, вони поїхали разом у Венецію. Там вони блукали по музеях і кривих вуличках, годували голубів на Сан-Марко, їли піцу на сніданок та вечерю, а одного разу ввечері на безлюдному причалі на “раз-два-три” зізнались один одному в коханні. А потім він надіслав їй на роботу факс з освідченнями; вони розгортали жуйки “Love is” і втілювали в життя слова, написані на вкладишах. Він передплатив їй модні журнали, а вона як завжди гучно сміялась і фотографувала усі приємні моменти для Інстаграма. З самого

початку він бачив у ній те, чого не бачив ще в жодній дівчині. Вона мала первозданну віру в найкраще та бажання виправити недосконалість довкола. Саша був непохитно певен у своєму рішенні: у його житті могла бути тільки Богдана.

— Ти відіграла пальці? — запитав він.

— Так! Насправді я не дуже змерзла сьогодні! — вона кивнула на рожеві пухнасті рукавиці на стульці.

Саша знову потягнувся до кишені брюк, але в цей час на столі задзвонив телефон. Це була мама. На секунду він завагався.

— Ти чого не береш? — здивувалась Богдана.

Він кивнув їй головою і натиснув “відповісти”.

— Ну як все пройшло? — відразу ж запитала мама.

— Мам, та справи по-старому, навіть розповісти поки нічого, — Саша засміявся від незручності ситуації. — Як у тебе? — перевів він тему.

— Та що у мене! Я думала, ти мене зараз потішиш на відміну від свого братика.

Саша знав, що його старший брат Льоша розлучається після чотирьох років шлюбу. Вони з дружиною так і не змогли налагодити відносини.

— Мам, я зателефоную пізніше! Тобі від Богдани привіт!

— І їй від мене передавай! — відповіла мама і поклала слухавку.

— А моя мати телефонує, тільки щоб запитати, коли Тимошенко з в'язниці випустять, — розсміялась Богдана.

— Вона політикою цікавиться?

— Ой, та так само, як і всі. Вона в Помаранчеву революцію на мітинги ходила за Ющенко, потім розчарувалась у всіх політиках. А тепер з Італії, як за серіалом, слідкує за тим, що відбувається.

Певно, сьогодні кінець розмовам про політику не передбачався. Це в українців була одна з найулюбленіших тем. Познайомившись, вони тут же дізнавались один в одного: ти за Януковича чи за Тимошенко? На противагу Росії, політичне життя було тут більш насичене й колоритне, боротьба йшла

не на життя, а на смерть. Старі сварились і не розмовляли один з одним через симпатії різним політичним таборам. Молоді сміялись і над тими, і над іншими.

Богдані зателефонували з роботи, довго розпитували про щось, потім давали настанови на завтра. Гаряче змінилось десертом. А коли шоколадний пиріг уже було з'їдено до останньої крихти, вони розрахувалися і вийшли на морозну вулицю. Сніжити перестало, проте підморозило. Богдана притулилась до Саші, він обійняв її за плечі і вони неспішно побрели до метро.

— Незабаром Новий Рік. Можна буде поїхати у Львів, — говорила Богдана.
— Це середньовічне, дуже гарне місто — тобі сподобається. Ти у ньому потрапляєш, начебто на сто років назад. Вузькі вулички, старовинні замки, фортеці — навколо тебе жива історія. Потяг з Києва приїжджає туди рано вранці, коли ще немає машин на дорогах, ходить тільки старий трамвай. Їдеш, дивишся у вікно: жовті ліхтарі освітлюють фасади давніх будівель, дореволюційні вивіски, криві стерті камені мостових. Немов на початку ХХ сторіччя!

— Вмовила, поїдемо!

— Я раніше взагалі не планувала своє життя. Захотіла — тут же зірвалась і поїхала. Мені здавалось це безглуздо: декілька місяців обмірковувати, плекати надії. А потім несподівано раз — і не вийшло! Бог сміється, коли слухає наші плани, — Богдана дзвінко посміхнулась. — Так що вперше з тобою плануємо!

Вони підійшли до Богданового дому і стояли біля входу в під'їзд. “Зараз чи ніколи”, — подумав Саша.

— А всі мої плани пов'язані з однією людиною.

Він нарешті дістав маленьку коробочку. Відкрив її і протягнув Богдані. Руки його не тремтіли, він був спокійним і впевненим.

— Я хочу зробити тебе щасливою! Точніше, я хочу, щоб ми були щасливі разом! Мабуть, це надто швидко, але я переконаний, що ти найпрекрасніша дівчина на світі!

Саша замовк. Богдана дивилась на нього, прикривши рот рожевою рукавичкою. Її розширені зіниці блищали, відбиваючи світ, що падав з вікон багатOVERХІВКИ.

— Яюсь, я зовсім не очікувала, — промовила вона.

З її очей раптово потекли сльози, залишаючи вологі доріжки на щоках.

— Ну що ти! Тут же мороз! Припини!

— Я не знаю, що буде завтра, але я впевнена в одному, — тихо сказала вона.

— Я впевнена, що хочу бути з тобою!

Саша притягнув її до себе. Вони стояли, обійнявшись, біля під'їзду, і тихенько дихали в шию один одному. Від цього було тепло. Пахло шкірою, вологим волоссям і трохи парфумами. Богдана потерлася носом об його вухо і легко поцілувала в мочку. Він відповів ніжним поцілунком.

— Здається, сьогодні був самий невдалий вечір для освідчення. Ти тільки й робила, що розмовляла про політику. Я тричі намагався дістати каблучку та вже майже змирився з тим, що сьогодні у мене це не вийде.

— Я весь час думаю не про те.

— А ще й мати вирішила зателефонувати й дізнатися, чи погодилась ти.

— Серйозно? Ах ось воно що було!

Сльози у Богдани вже висохли, вона сміялась так голосно, що в кущах шарахнулась кішка, яка пробігала поруч.

* * *

У суботу в Богдани був робочий день. Вона встала рано вранці, швиденько почистила зуби, зав'язала волосся в гульку, одяглась, і, не снідаючи, вискочила з дому. На каналі вона одразу ж забігла в монтажку дізнатись, чи готов її сюжет, і потрапила на тривожну бесіду.

— Ти вже чула про цей жах?

— Сьогодні о четвертій ночі на Майдані була бійня. Беркут розганяв студентів. Їх били ногами, палицями, хапали й увозили. Ось відео. Вся бруківка закривавлена.

— Кажуть, їх там на Майдані залишалось чоловік триста, вони все одно вже

розходились. Навіщо це було робити?

— Люди бігли рятуватись до переходів, сусідніх вулиць, їх там ловили і тягнули по асфальту. Тим, хто просто поряд проходив теж дісталось. Це просто звірство. Середньовіччя. Беззахисним людям палицями намагаються закрити рота!

Богдана ошелешено відкрила Фейсбук. Стрічка новин уже була переповнена роликами та посиланнями на свідків. Богдана дивилася, як чоловіки у чорному обмундируванні з щитами та дубинками жорстоко били мітингувальників, ті кричали, рятувались у Стели, камери тремтіли в їхніх руках. Їх усе одно наздоганяли, і зображення починало миготіти уривками чорного неба, землі, перекошених облич і зрештою уривалось. Потім хлопці й дівчата, загорнуті в прапори України, розповідали про скоєне, демонстрували садна, синці, порвані куртки. Вони були зовсім юні. У кінці одного з відео студентка закликала всіх вийти проти кривавого режиму. “Зараз почалася війна”, — закінчила вона свою промову.

Богдана зателефонувала Саші.

— Щось дивне коїться, — сказала вона йому. — Знаєш, я і гадки не мала, що в моїй країні може таке бути. Ми ж люди, ми не худоба, яку можна ганяти й бити. Нащо з цими студентами так? Вони просто намагались висловити свою думку. Я думала, що живу в демократичній країні.. Беркут бив усіх без розбору.

— Богдано, будь ласка, не виїжджай зараз на Майдан.

Протягом години зателефонували мама з татом.

— Ти жива?

— Так!

— Чула, ви хотіли до Євросоюзу.

— Чому хотіли?

— А зараз хочете знову бути з Росією.

— ...

Цілий день на каналі обговорювали можливий розвиток подій:

- Януковичу кінець! Йому цього не вибачать!

- Усе це не просто так! Комусь було вигідно заварити кашу, щоб народ піднявся. Просто так бити беззахисних студентів немає сенсу.

Соцмережі гуділи. Руслана плакала й вибачалась, що її не було в той момент на площі і вона не змогла допомогти побитим митингувальникам. Вакарчук закликав схід і захід країни об'єднатись. Беркут виправдовувався, що діяв згідно з законом. Влада обіцяла розібратись і покарати винних у зловживанні владою.

З повними сум'яттям на душі, Богдана йшла коридором і раптом почула, як у підсобці хтось тихенько схлипнув. Вона заглянула в прочинені двері. Тігонька Люда, прибиральниця, сиділа в кутку на стільці, серед відер і швабр і плакала. Косинка з'їхала з голови на плечі, жінка намагалась її красчком обтирати мокрі щоки.

- Тіточку Людо, — тихо покликала Богдана. — Що у вас трапилось?

- Ой, та нічого, таке...

- Я можу чимось допомогти?

- Ну що ти, дитинку, — вона усміхнулась. — Тут не мені допомагати треба.

Богдана не йшла.

- Давайте я вам чаю принесу?

Сльози знов залили лице жінки.

- У мене дві тисячі четвертого чоловік загинув, — сказала вона. — Теж на мітингу. Полишив мене з двома дітьми. Жодних компенсацій не виплатили. Ось згадалось... А тепер сина побили.

Поступово у Богдани закипала кров. Її зовсім не надихали мітинги на Майдані. Швидше навіть навпаки, вона не вірила в них, не вірила в те, що таким чином можна щось змінити. 2004 року там стояла її мама й тисячі інших людей, і що? Зараз при владі злодій, країна розкрадена, економіка розвалюється. Дві тисячі гривень вважаються гарною зарплатою в регіонах, а більша частина України просто намагається вижити. Мітинги ні до чого не

привели, нічого не змінили! Але її зачіпала несправедливість до людей, вона не могла спокійно дивитись на сльози обраних. Влада, яка не чує своїх громадян, — та що там не чує, ллє кров через критику та незгоду, — така влада не повинна існувати. Тільки не в її країні! Вона не хотіла бачити у своїй країні побитих студентів, матерів, які плачуть, чоловіків, котрі не мають змоги висловитись і мовчки задовольняються копійками за важку роботу. Так не повинно бути! Те, що сьогодні трапилось — неправильно!

Увечері Богдана зустрілась з Сашею і Васею. У напівтемному барі за маленьким столиком у куті один напроти одного сиділи два різних чоловіки. Один середнього зросту, худорлявий, охайно одягнутий і причесаний. Це був її майбутній чоловік. Інший височів над ним горою, розпатланий, у недбало накинутій потертій кожанці. Це був Вася. Голову його обмотували брудні білі бинти.

- Був сьогодні на Майдані, — розповідав він. — Стояв знімав на GoPro. І раптом раз — звідкилась камінь, і мені в голову! Це добре, що не в тім'ячку, а просто лоба мені розсік.
- Там уже камні в хід пішли?
- Так, там усі дуже серйозно налаштовані! Люди обурені! — Вася збуджено стискав татуйовані кулаки. — На Майдані вже скандують “Револуція!” та “Януковича геть!”. Зараз, як сказав Вакарчук, стоїть питання, де ми будемо жити: у вільній країні чи в тюрмі? Там же як усе трапилось: хотіли ялинку на площі поставити вночі, а студенти не дали. Ось їх і почали розганяти. А тепер зображення з'явилися в Інтернеті, як Янукович вмочає в кров ялинкові прикраси і вішає на ялинку.
- Ну Януковича вони навряд чи так просто випроводять, — сказала Богдана. — Імпічмент, як мені пояснювали, дуже складна процедура, багатоступенчата, практично неможлива.
- Проженемо, — усміхнувся Вася. — Ви чули, як мер Львова сказав, що усе місто вийде проти кривавої влади?

Він розмашисто налив собі колу в стакан і залпом випив.

– Не п'ю тепер алкоголь взагалі, — пояснив він. — На Майдані п'янї не потрібні.

У Васі відчувалась багатирська сила, пробуджена після тридцятирічного сну. Немов настав той час, коли старці дали Іллі Муромцю випити водиці, і він відчув у собі силу неміряну й обов'язок перед Батьківщиною. Тепер йому тільки потрібно було знайти свій меч під величезним каменем, і — уперед, здійснювати подвиги і залишати пам'ять про себе в літописах.

Наступного дня на Майдан вийшло півмільйона людей. Лідери з імпровізованої сцени оголосили загальний страйк у країні з вимогами відставки Президента й Кабінету Міністрів. Події розгорталися з небаченою швидкістю. За один день протестувальники встановили на площі барикади з матеріалів, привезених напередодні для установки ялинки, поставили десятки наметів й облаштували штаб у Домі профспілок. Саша бачив, як обличчя людей у місті раптом стали більш зосередженими й одухотвореними. Синьо-жовтий прапор з'явився не тільки у вікнах і на балконах, його було вплетено в коси дівчат, намальовано на обличчях, пов'язано на сумках, кожен другий автомобіліст чипляв його на свою автівку, а модниці фарбували нігті в блакитно-жовтий. Київ завмер, як струна в очікуванні рук музиканта. Чи виявиться він майстром чи черговим шансоньє?

* * *

Богдана і Саша виїхали ввечері на Майдан. Вони вийшли з метро й одразу потрапили в штовханину. Це нагадувало народне гуляння: жінки в українських хустинах співали національні пісні, дівчата усміхались і фотографувались, чоловіки кричали “Слава Україні! Героям Слава!”

– Візьміть гарячого чаю зігрієся! — кричали їм вісімдесятирічні старенькі, які прийшли на площу зі своїми термосами й бажанням допомогти, чим зможуть.

– Ні, дякуємо! Ми тільки з дому!

Саша й Богдана пробирались крізь натовп, до ланцюга міліціонерів, які

охороняли Адміністрацію. З собою у них було два рулони туалетного паперу й плакат “Не бий!” Папером вони збирались обмотати собі руки й ноги як бинтами. У такому імпровізованому гіпсі вони хотіли стати перед Беркутом і пресою, протестуючи проти насилля. Біля входу на Банкову народу було менше, хтось пригнав сюди великий снігоприбиральний трактор. Він стояв без водія. Поряд крикнули: “Тут є трактористи?” Саша і Богдана пішли далі. Поруч з огорожею з міліціонерами розмовляло декілька людей. Вони намагалися пояснити охоронцям правопорядку мету й причини мітингу, схвильовані жорстокістю дій під час зачищення Євромайдану. Міліціонери не реагували, вони намагались навіть не дивитись на тих, що говорили. Пліч-о-пліч за залізною огорожею представники влади здавались непробивними, в усіх розуміннях цього слова.

Саша й Богдана обмотались папером і підняли свій плакат. “Не бий!” — тихе прохання припинити насильство, бажання відчувати себе людиною в рідній країні. Але тільки замість преси вони почули ревіння парубків у спортивних костюмах і масках. Вони бігли прямо на них. “Тігушки”, — шепнула Богдана. Їх було чоловік тридцять.

Заводій з важким ланцюгом кинувся до загорожі, розмігаючи все на своєму шляху. Інші зі шматками арматури дерлись до молоденьких беркутівців, кидали в них пляшки й петарди. Пляшки бились об шоломи, розбивались, обсипали обличчя осколками скла, петарди оглушували гуркотом вибухів. Трактор усе-таки завели. Він гарчав і, гойдаючись на величезних колесах, їхав на Адміністрацію. Тепер жертви ставали неминучими. Снігоприбиральний ківш напірав на живий ланцюг людей, відтісняв їх назад. Беркутівці хитались, але не відступали.

Широко відкривши очі, Богдана дивилась на все це й не могла поворухнутись. Саша тягнув її за руку, солдати штовхали в спину, а вона, наче приворожена, не могла зрушити з місця. Їй хотілось побачити все, нічого не пропустити. І хоча шалено зайшлося серце, вона не прихилила голови. Якись чоловіки намагались побудувати свій кордон і прогнати тігушок. У мегафон

прохали зупинити трактор. Хтось скочив на ківш і почав заспокоювати людей. І тут Богдана закашлялась, у неї здавило горло, в очах різко защипало. Перцевий газ. З боку беркута розпилювали газ. Саша вхопив її за плечі й потягнув у сторону метро. Десятки людей носилися навколо, голосили заглушуючи заклики з мегафонів, рик трактора і свист петард. Це були одночасно лють і жах. Перших поранених витягували на плечах їхні товариші. Найстрашніша сутичка, яку бачила до цього Богдана, — була бійка на шкільній дискотеці. Те, на що вона дивилась зараз, поставало жахом, який не міг існувати в сучасному цивілізованому світі.

На Майдані політики продовжували вигукувати мирні лозунги, а на Банковій вже стояли стовпи диму й перша кров капала на каміння бруківки.

– Я не хочу додому, — сказала Богдана, коли вони опинились у безпеці. — Зараз тут відбувається історія.

– Зараз тут відбувається божевільна бійня. На тій вулиці точно править не розум і не воля народу.

Повстання проти насильства, за цінність людського життя й свободу думки було вправно деморалізовано й перетворено у нелюдську агресію. Як заплямувати найсвятішу справу? Залити кров'ю. І десятки, сотні зображень з перекошеними від люті обличчями, з жилавими руками із запаленими пляшками та залізними ланцюгами, людей, які в дикій агонії атакували міліцейські кордони, вилилися у ЗМІ. “Це були найманці-провокатори, тітушки”, — знали Богдана, Саша і всі, хто стояли на Майдані. “Це кровожерливі вбивці, які забарикадували головну площу країни і які є небезпечними не тільки для України, але й для її сусідів”, — стверджували провладні канали. Так почалася інформаційна війна.

З того часу кожен день починався і закінчувався переглядом новин. Уся країна просиналась і тягнулась до телевізора й Інтернету. Усі чекали: що ж буде? Попереду зима й морози, а люди на Майдані не збиралися розходитись. Минали тижні. Минув місяць. Мітингувальників намагались розганяти — вони відстоювали свої позиції, і їх ставало тільки більше. Вони стояли

навпроти один одного: народ і беркут. Чорна стіна у декілька рядів, прикрита щитами, і десятки наметів і похідних груб, від яких тягнуло запахом смаженого сальця. Вони вичікували: хто перший розпочне, хто перший підкориться. Але йти ніхто не збирався, сутички було не уникнути. І до неї готувались: виламували каміння брукувіки і збирали в купи, запасались гасом і шинами, тренувались. Перемога чи смерть. Мови про перемир'я не могло й бути.

Богдана попрохала свою начальницю відправити її на зйомки репортажу про мітингувальників.

- Нащо тобі туди? — здивувалась вона. — Ти ж фешн-експерт, а там, кажуть, безробітні стоять, від них сечею несе!

- Та пішов цей фешн лісом, — усміхнулась Богдана. — Кому він зараз потрібен?

Богдана вистрибнула з мікроавтобуса на прилеглій до Майдану вулиці. Слідом за нею вийшов оператор. Далі довелось йти пішки. На ній було модне пальто у велику клітку, у руках брендований мікрофон. Десятиградусний мороз одразу ж пробрався під одержу й скував холодом усе тіло. Богдана здригнулася. Назустріч їй траплялись люди у ватниках, фуфайках, лижних костюмах. “Щось тебе дуже легко одягли!” — крикнула їй жінка, яка розливала каву. Богдана тільки усміхнулась і помахала їй рукою у рожевій рукавичці. Богдана приїхала сюди не заради роботи, а, швидше, щоб розібратись для себе: хто ці люди, котрі покинули роботу, комфортні дома, сім'ї? Заради чого вони живуть у палатках і як довго вони готові це робити? “Ми готові тут знаходитись і тиждень, і два, і три, — відповів їй чоловік із Закарпаття з довгими вусами і вишиванкою, яка стирчала з-під кожуха. — Я попрощався з усією сім'єю і приїхав сюди. Зі мною усе наше село, всього близько сотні людей. Ми вимагаємо відставки чинної влади”.

- На, мала, погрійся! А то зовсім змерзла! Бери кажу! — інший чоловік років тридцяти п'яти протягнув їй величезні шкіряні рукавички.

- Дякую! Звідки ви?

- З Одеси.

- Коли приїхали?

- У неділю вранці. Я не один. Діяли в режимі самоорганізації, єднались через соціальні мережі. Нас чоловік сорок.

Повз проходив похилий чоловік, зупинився, деякий час він дивився на Богдану і слухав, потім приклав руку до грудей і сказав:

- Дякую за те, що ви робите! — і пішов геть.

Богдана відчула, що ще трохи і вона розплачеться. Незнайома їй до цього гордість за свою маленьку жебрацьку країну, за свій волелюбний народ, готовий голодувати й мерзнути заради справедливості, хвилиною піднялась з грудей і зупинилась каменем у горлі. Вона бачила в їхніх спокійних посмішках тверду волю й рішучість стояти до кінця. І якщо б хтось зараз сказав їй, що вони приїхали сюди заради грошей, що цей блиск в очах проплатили, вона б розвернулась і плюнула б в обличчя тій людині. Плюнула б зі смаком, від душі. Щоб він відчув цю гіркоту, яку люди мовчки накопичували в собі роками.

Богдана зняла сюжет, змерзла, скандзюбилась й убігла. А вони залишились стояти там. Цілодобово, тижнями, місяцями, з рівними спинами.

Увечері після роботи Богдану зустрів Саша. Поки вони вечеряли, вона, не замовкаючи ні на хвилину, розповідала йому про сьогоднішній день. Він уважно слухав, а коли стало вже зовсім пізно, проводив її додому до під'їзду. Вона піднялась, почекала, поки він піде, переодягнулась і поїхала ночувати на Майдан. Саша б їй не дозволив, але він знав, що вона саме так і зробить.

* * *

- Як ти думаєш, одружуватись у такий час нормально?

- Кохання найсильніший засіб проти війни. Тільки любов перемагає агресію.

- Хм, — задумалась Богдана. — Ти про агресію Беркута?

- Не тільки, агресію з обох сторін. Мігінг давно перестав бути мирним.

- Але ж ця війна за правду!

- Кровопролиття веде тільки до ще більшого кровопролиття. Внаслідок цього здобуваємо попелище та тих озлоблених, хто вижили, які будуть за звичкою продовжувати ціною власного життя відстоювати свої позиції.
- Не буває революції без крові. На жаль, це її неминуче доповнення.
- Ну чому ж. Адже були Ганді й Мартін Лютер Кінг. І вони перемогли.

Наприкінці грудня Сашко й Богдана подали заяву до РАЦСу. Україна вирувала акціями протесту. Вогнища розросталися всією країною, і ось уже в багатьох українських містах вирости свої майдани. Створювались усе нові об'єднання й угруповання, які воювали між собою: тітушки, автомайданівці, які влаштовували пікети під маєтками полігиків; антимайданівці, які проводили концерти в підтримку чинної влади; самооборона Майдану. Від кількості новин голова йшла обертом. Про Україну говорили в усьому світі, голлівудські зірки записували звертання в підтримку українців. Їх дивились в Інтернеті зі сльозами на очах. Адвокати вперше за всю історію країни організували власну акцію протесту, заявивши, що в Україні немає незалежного суду і вони позбавлені можливості повною мірою виконувати свої обов'язки. Студенти оголошували голодовки. Прокатилася хвиля арештів та нападів на журналістів. Ночами хтось проходився битою по машинах активістів, припаркованих біля під'їздів. Країна жила з підступаючим клубком до горла, от-от облілеться сльозами, ні то від образи, ні то від гордості за своїх.

Уранці Саша побачив у під'їзді оголошення з номерами самооборони Майдану. За ними треба було телефонувати у разі хуліганського нападу тітушок. Він зітхнув, але на всяк випадок переписав. Уже більше місяця він спостерігав за тим, що діється, як би зі сторони, вислуховував усі доводи за і проти, читав новини на різних сайтах. І тепер він почав розуміти, що українці дійсно особливі. Вони подобались йому тим, що були дуже мало прив'язані до матеріального, і тому в них не було страху, вони нічого не боялись. Вони не сиділи по норах в очікуванні кінця метушні, не переховували своє багатство. Вони жили ще з більшою пристрастю та їхній сміх лунав ще

голосніше. Він був захоплений мужністю українців, схвильований їхньою силою волі, прагненням стояти за свої ідеали до кінця. Вони говорили: ми люди, ми маємо права! І за свої права і свободи вони були готові вмирати. Метою мітинга давно вже не був вступ України до Євросоюзу, тепер народ стояв за свою волю, за право слова, за чесну владу. Декілька разів Саша передавав через знайомих продукти на Майдан. Він хотів допомогти людям, але не намагався підтримати той чи інший табір у політичних сварках чужої країни. Він був громадянином іншої держави і розумів, що не має морального права бути учасником політичних подій.

Після того, як Адміністрацію Президента захопили протестувальники, Саша вирішив з'їздити туди. Він хотів своїми очима пересвідчитись, чи дійсно там немає погромів, чи правда, що люди гріються та ночують в коридорах, не заходячи в кабінети, як стверджували журналісти. При вході його зустріли чоловіки у війсьній формі, на деяких були маски — самооборона. У просторій залі народу було багато, під вікнами на полу були розстелені ковдри, на них спали майданівці — без ковдр і подушок, але міцно. Навколо ходили, розмовляли, шуміли — майданівці не просинались. На стінах висіли плакати опозиційних партій, синьо-жовті і червоно-чорні прапори. Ці червоно-чорні прапори — символіка української повстанської армії — бентежили Сашу. Як будь-яка людина, що виросла у Росії, він бачив у них зрадництво відносно дідів, які воювали у Велику Вігчизняну, до батьківщини, яка такими жертвами відстояла свою незалежність. “А тепер мова йде про їхню незалежність, — думав він. — І у них вона своя, як у кожної країни своя правда, своя історія і свої герої. І не нам їх судити. У Росії зараз полюбляють згадувати “білих” генералів, розстріляних комуністами письменників і поетів. І “білі”, і “червоні” любили батьківщину, і ті, і інші вмирили за неї. Тепер ми це розуміємо. Ми шануємо пам'ять і тих, і інших. За Україну вмирили свої герої, і проросійські, і червоно-чорні. Одні бачили майбутнє країни в приєднанні до Росії, інші боролись проти всіх, за власну свободу й незалежність держави. Усі вони билися за краще майбутнє країни. Тільки бачили вони це майбутнє по-

рівному. І тепер Україна знову на роздоріжжі”. В Адміністрації було спокійно, більшість заходила просто подивитись і зробити селфі. Трохи далі від входу стояли столи з безкоштовним чаєм і бутербродами. Зі сцени звучало: “Ми організовані українці, Наше приміщення — Колонний зал і перший поверх. Будь-які виходи в сусідні приміщення і на верхні поверхи заборонені. Коли бачите якихось невідомих людей — п'яних, бездомних, агресивних — повідомляйте про це, ми їх виведемо!” Саша підійшов ближче до сцени. Там у натовпі молодий парубок вийняв з кишені партійний квиток чинної партії. Показавши “корочку” тим, хто зібрався, він розірвав її на шмаття й кинув на підлогу.

Саша пробув у Адміністрації ще годину. Він бачив, як сімдесятирічний чоловік шукав когось з організаторів, щоб передати конверт з півтора тисячами гривень, котрі він відкладав зі своєї пенсії. Це було більше, ніж держава платила йому в місяць. Він дуже просив при цьому не здаватись і “позбавити країну від банди, що розікрала країну”. Йому подякували, хотіли сфотографувати, а він відвертався від камер і казав, що ще приніс теплі чоботи, щоб бійці не мерзли.

На вулиці Саша побачив, як бійці залізними колами ламали бруківку. Жінки руками без рукавичок, з облізлим лаком на нігтях, підхоплювали каміння й складали в купи. Жінок на Майдані було чимало, і зовсім молодих, і вже у похилому віці. Майже всі вони були зайняті якоюсь справою: хтось готував борщ у величезному чані, хтось роздавав бутерброди. Одна дівчина грала на піаніно, виставленому посеред площі. Саша зупинився послухати. Молода, можливо, ще студентка, у легкій парці і в'язаному береті, вона грала щось з класики, сумне, мелодійне. Грала напам'ять, швидко бігаючи пальцями по клавішах. Пальці в неї були тонкі, довгі — пальці піаністки. Але зараз їхня біла шкіра розтріскалась від морозу, під нігтями накопичився бруд. Вона працювала на Майдані, не перший день і не перший тиждень. Її руде волосся роздмухував сирий, холодний вітер, очі були сповнені умиротворінням. Вона посміхалась. Просто перед нею, через декілька метрів, прикриваючись

величезними щитами, стояв Беркут.

Дорогою додому Саша намагався розібратись у своїх враженнях. Було щось смутне, ще до кінця не зрозуміле. Він бачив нестримне прагнення до волі, чесності й демократії. Бачив щирість і відвагу в очах, небувалий підйом патріотизму. Але він уже знав про перші смерті, “коктейлі Молотова”, що горіли, і купи наріжних каменів, котрі будуть летіти без розбору в спину й голови.

Зателефонувала мама.

— Як у вас там справи?

— Чудово.

— Саше, може ти в Росію повернешся? — обережно запитала вона.

— Ні, не повернусь, мам. Ти не хвилюйся, тут не так небезпечно, як ти думаєш. Все добре.

— Кажуть там російськомовних притісняють. Як же ти працюватимеш?

— Що? Я перший раз таке чую. Мене жодного разу ніхто не притісняв. Я весь час розмовляю російською — на мене ніколи ніхто криво не глянув. Та тут усі розмовляють російською. Так що це повна маячня, не вір! Мамо, будь ласка, не хвилюйся за мене і не слухай дурниці.

— І Богдану б свою до нас привіз.

Саша замовк.

— Ну добре, придбай продуктів на декілька місяців, — продовжувала вона. — Наші журналісти попереджають, що у вас скоро будуть зачинені крамниці, і нічого буде їсти. А взагалі я не розумію, дали ми Україні п'ятнадцять мільярдів, чого їм ще треба, що вони там воюють? Лізуть у цю Європу, а кому вони там потрібні?

* * *

Посеред лютого пізно ввечері у двері Сашкової квартири подзвонили. Саша вже лежав у ліжку й передивлявся “Доні Дарко”. Він подивився на годинник: було декілька хвилин на дванадцятю. Він зачекав, проте некликані гості йти не збирались, дзвінок лунав знову й знову. Довелось натягати штани і

плентатись відчиняти двері. У коридорі стояв Борис, у руках у нього був величезний пакет.

— Привіт, брате!

— Мені потрібно десь заночувати. Впустиш?

— Звісно, заходь! Хочеш, збігаю у кіоск за пивом?

Окрім пива вони купили ще пляшку коньяку, замовили по телефону піцу. Одразу підійматись в квартиру не хотілось, і вони присіли на лаву біля під'їзду чекати на доставку.

— У італійців національне блюдо піца, а у росіян — напїцца! — Боря відкрив пиво, і почулось шипіння піни, яка підіймалась горлечком, кришка лунко впала на дно смітника.

— Що трапилось? — запитав його Саша.

— Хочу піти від Светки. Я більше так не можу.

Вони були разом чотири роки, останній рік одружені. Саші ніколи в голову не прийшло б, що у цієї сім'ї можуть бути серйозні проблеми. Боря був похмурий і пригнічений, говорив плугано, уривався на полуслові, щось згадував, вертався до вже сказаного.

— Не знаю, може, піти на деякий час, а потім повернутись, коли все в країні владається... Розумієш, ми взагалі не можемо спілкуватись зараз. Через Майдан. Светка ненавидить майданівців і кожен день мені промиває мозок, щоб я туди не ходив. Боря дістав цигарки й нервово запалив. Червоний вогник замиготів у темряві, час від часу освітлюючи Борине обличчя.

— Вона ні разу сама не була на Майдані, висить в Інтернеті на російських сайтах, мама їй ще телефонує з Криму, підбурює. Словом, стоїть там одна алкашня й виродки, які тільки й можуть, що розвалити країну.

— Та не має там алкашів, я сам був там.

— Та я теж регулярно їжджу від каналу знімати. І що мені звільнитись тепер, щоб мене туди не посилали? Сам я не атакую, на передову не лізу, але, знаєш, коли вона якусь нісенітницю про майданутих і майдаунів починає нести, я стриматись не можу! Ми вже кожного дня сваримось!

Сашкові тяжко було слухати цю сповідь. Він не знав, що потрібно говорити у таких випадках. Мабуть, слід намагатись помирити людей, щоб не розпалася сім'я. Він був категорично проти розлучень. Він пам'ятав, як у дитинстві сварились його батьки, як кричала мама і як грюкав дверима тато і йшов з дому. Як батько прохав його, дитину, винести білизну на зміну й бритву, щоб він зміг заночувати і поголитись десь у готелі. Як одного разу батьки зібрали їх з братом у кімнаті й повідомили, що вони розходяться і що діти лишаються з мамою. Тоді він оголосив голодовку. Маленький Саша сів на крісло в залі і не вставав з нього два дні, не дивлячись на умовляння й сльози. І батьки пообіцяли йому, що не розлучаться. Через якийсь час вони помирились і по сей час живуть разом. Хоча і сплять у різних кімнатах.

Боря продовжував палити і розповідав;

— Взагалі додому не хочеться йти. Ти не зрозумієш мене, ти не одружений.

— Можливо, і не зрозумію, — повторив Саша. — Слухай, а як же кохання? Минуло?

— Не знаю, — він помовчав деякий час. — Хрін його знає, не можу зрозуміти. Часом відчуваю, а інколи бісить так сильно. Може, це лиш прив'язаність. Коли ти молодий, тільки зустрічаєшся — ти по-іншому все уявляєш. Тоді про любов думаєш, а зараз ...

— А вона тебе кохає?

— Та наче кохає.

Вдалечині почулись галас і вибухи снарядів.

— Тігушки, мабуть. Світка боїться їх страшно.

— І що тепер робитимеш? — запитав Саша.

— Я не знаю... Квартиру зніму. Працювати, чекати, коли все скінчиться. Можливо, потім помиримось.

— Пішли додому? Не вистачало ще тігушкам на нас натрапити, — Саша встав. — Відчуваю, що піца приїде, коли ми вже спати ляжемо.

Уночі Саша крізь сон чув, як Боря ходив на кухні взад-вперед. Йому без зупину приходили есемески.

“Залишити сім'ю, кохану людину через політичні розбіжності? Єдине у світі, що варто берегти — це відносини, — думав уже крізь сон Саша. — Іноді все йде шкереберть, але здаватись і покидати — це слабкість. Головне, кохання і прощення. Але кохання і прощення, що вони можуть? Зупинити війну? Вони ніколи не вистоять перед силою, владою і грошима. Чому ж Бог зробив їх своїми стовпами? Неможливо зрозуміти Бога, як неможливо побачити кохання”. На цих словах сон звивистою рікою затягнув його до глибин солодкої несвідомості й завадив закінчити роздуми. Йому наснилося, що він маленький хлопчик, а в сусідній кімнаті сваряться батьки. Вони дуже голосно кричать. Потім за стіною чуються удари й вибухи, строчить кулемет, через який від стіни відпадає шпукатурка. Він, десятирічний, вибігає з квартири і біжить крізь гущу домів, вуличних базарів, напіврозвалених нетрів. Зупиняється на березі річки, щоб перевести подих та зануритися. Поряд купаються дівчата його віку. Але коли він намагається зайти у воду, ріка висихає, і він плентається по піску. Одна з маленьких дівчинок плаче, підіймає до нього залите слізьми обличчя й каже: “Ти знаєш, що в тому домі відкрили портал в інший світ, і тепер там весь час воюють?” І Саша переповнюється жахом скоєного. Він повертається і біжить назад, щоб зупинити кровопролиття.

Коли він прокинувся, був уже ранок. Деякий час він ще лежав у постелі, перебуваючи під враженнями сну, який огорнув його, як щільне павутиння. У голові все кружляли уривки й деталі, бажаючи знову зібратись до загальної картини. Зробивши над собою зусилля, він встав і вийшов на кухню. Вона потопала в цигарковому димі. За столом, підперши голову рукою, сидів і дивився на нього Боря. Обличчя у нього було сіре й пом'яте. Перед ним стояла чашка, доверху набита недопалками. Він не спав усю ніч.

— Яешню на сніданок будеш? — запропонував йому Саша.

Він відкрив холодильник, там було два яйця, розпочата упаковка сосисок і засохлий шмат твердого сиру.

— Я додому поїду, — почув він за спиною втомлений голос Борі.

— Добре.

— Светка мені писала, ми багато розмовляли... Вибачалась. Ти знаєш, коли ми познайомились в університеті, це ж вона перша почала за мною бігати. Каже, що одразу закохалась у мене, — він задоволено хмикнув.

Саша розігрів пательню, висипав на неї нарізані сосиски й розбив яйця. Він був радий, що все так добре і швидко скінчилось. Через декілька хвилин, поснідавши, Боря пішов і уніс з собою свій величезний пакет з речами.

* * *

Наприкінці зими, 18 лютого, вогонь і дим раптом звелися над Майданом, перетворивши цей маленький клаптик землі в пекло. Почалось те, до чого готувались попередні два місяці. Уряд вирішив силою зачистити Майдан, звільнити площу від наметів і мігінгувальників. У відповідь протестувальники підпалили автомобільні покришки вздовж периметру барикад. Чад і гар заповнили морозне повітря, перетворивши білу зиму в чорне згарище. Язики полум'я то згасали, то здіймалися вище будівель, до неба, якого вже не було видно та яке теж не дивилось униз. Беркут займав барикади, майданівці запекло чинили опір. Летіло каміння, пляшки з вогнем, виносили закривавлених людей. Через пряму трансляцію в Інтернеті в реальному часі півсвіту дивилось, як потрапляють у тіла кулі і справжня кров б'є струменем на землю, як згорають у вогні руки й ноги, спина й обличчя, як під щитами з дорожніх знаків пробираються медики до поранених і самі падають підстрілені.

Богдана слухала новини й мовчала, тільки час від часу дивилася на Сашу величезними благальними очима.

— Збирайся, поїдемо, — сказав він.

— Нічого собі! — вона моментально підскочила з дивану. — Візьмемо шини й бинти.

— Ні! Тільки медикаменти й теплу одягу.

Дорогою вони заїхали в аптеку, купили перев'язувальні засоби і знеболювальне, потім в крамницю за батонами, ковбасою і сиром. З

величезними пакетами у кожній руці, вони пробиралися старими вулицями до перекритого Майдану. Тігушки били автівки. Саша й Богдана бачили їхні чорні силуети, чули виск і дзвін розбитих стекол. У руках в тігушок дзвеніли ланцюги, свистіли бити. Було страшно. Сашко й Богдана звернули в двори й обережно пішли темними слизькими підвороттями на гуркіт вистрілів і помаранчеве марево.

Біля входу на Майдан у них забрали пакет з харчами і теплою одежею, медикаменти сказали віднести до Михайлівського собору. Там у трапезній монастиря відкрили пункт першої хірургічної допомоги.

І знову довга дорога темною вузькою вулицею. Не знаєш, хто зустрінеться тобі на шляху: чужі, свої. Поб'ють чи допоможуть.

Плитка біля входу в собор була забруднена кров'ю. Саша з Богданою зайшли в храм: навколо вівтаря на червоних килимах покотом лежали чоловіки, хто в овечих теплих кожухах, хто в тонких джемперах. Вони спали. Молоденький хлопчик з перев'язаною головою смикався і марив у сні. На стіні висів аркуш, де у стовпчик були виписані номери телефонів з підписом «приходьте ночувати». Номерів було багато.

У самій трапезній просто під іконами стояли операційні столи, крапельниці й медичне обладнання. Більшість столів було зайнято. Працювало більше десятка лікарів і медсестер. У куті були звалені медикаменти, які приносили кияни.

— Ви тільки скажіть, що вам треба, чого не вистачає? — підійшла Богдана до одного з хірургів.

— Скальпелі, голкотримачі, ножиці, кисень, очні краплі, кетанов, — він перераховував, а Богдана записувала, інші медики теж підходили й підказували.

Богдана опублікувала пост у Фейсбучі зі списком ліків і закликом допомогти постраждалим. Їй тут же зателефонували кілька людей. «У Михайлівській собор, швидше, камон!», — кричала їм у слухавку Богдана. Люди снували навколо, як у величезному мурашнику. Вони заходили, пропонували

допомогу, йшли. Їх було сотні. «Я психолог, я можу допомогти?» — питала поруч жінка. Її проводили до приміщення з пораненими. Богдана бачила знамениті медійні обличчя. Вони тягали воду, встановлювали ліжка, розбирали ліки.

Сашу попросили відносити респіратори і роздавати на Майдані. Богдана поцілувала його.

— Будь ласка, доживи до весілля! — посміхнулася вона.

— Будь ласка, чекай мене тут, нікуди не йди, — попросив він.

Богдана спочатку допомагала сортувати ліки, але сидіти в безпечному місці в такий складний час вона не могла. Богдана теж взяла кілька респіраторів і вийшла з монастиря.

Спалахи від запалених шин освітлювали дорогу й робили чорні тіні біля стін будинків ще більш зловісними. Здавалося ось-ось звідти вискочать молодики з арматурою і почнуть трощити все на своєму шляху. З прилеглої вулиці повернули два чорних джипа із заляпаними снігом номерами і зупинилися біля узбіччя. Богдана відступила в тінь і притиснулася до стіни.

— Вивантажуймо тут! — крикнув один з водіїв.

Дверцята другого джипа відчинились і з них вилетіла мініатюрна жінка в короткій норковій шубці. Вона витягла з багажника дві великі покришки та, не роздумуючи, притиснула їх до коштовного хутра, і понесла в бік Майдану. Чоловік теж вийняв зі свого багажника кілька шин і пішов слідом за нею.

Уже біля барикад Богдана побачила, як виводять поранених. Молодий хлопець з пробитою головою, з якої цибеніла кров, чіплявся зачоченіми пальцями за свого провідника і повторював, що зараз може втратити свідомість. Супутник запевняв, що все буде добре, що йому допоможуть. А слідом за ними виносили мертве тіло.

— Куди? Що з ним робити? — виторопивши повні жаху очі, кричав ще зовсім юний хлопчик років шістнадцяти.

— Поки до Михайлівського, а там вирішать, — відповідав крізь стиснуті зуби широкоплечий чоловік у військовому.

За ношами побігли журналісти та співчуваючі. Богдана дивилася їм услід. Ще вчора сюди приходили робити селфі, а сьогодні тут вмирають посправжньому. Хтось ще чекає його вдома і навіть не може уявити, що в мирний час людина може загинути в бою.

Біля входу на Майдан на помості стояла дівчинка, загорнувшись шарфами, вона пропускала всередину тільки дорослих чоловіків, віддавала команди, куди треба йти і що робити. На її серйозному, перемазаному гаром обличчі очі здавалися величезними і блискучими, як прожектори.

— Дівчатам не можна! — крикнула вона Богдані.

— Я несу респіратори! — відповіла Богдана і показала їй оберемок. — А ще я журналіст! У мене є прес-карта. Зараз покажу, вона в задній кишені!

Богдана однією рукою намагалася схопити всі респіратори, щоб другою дістати карту.

— Гаразд, прохось, — так само серйозно крикнула дівчина на помості і переключилася на підлітків.

Чорна земля і чорне небо, силуети людей на тлі сполохів полум'я, — Богдана дивилася і не могла згадати, що ж їй робити далі. Попереду вона чула тріск фесверків і гуркіт пострілів, крики людей, які змішалися в один лютий гул. Вона стояла в ступорі. Руки і ноги затверділи, тільки поглядом вона вихоплювала окремі картини того, що відбувається. Ось жінка нагортає сніг в мішок, на її руках рукавички з тонкої дорогої шкіри. З-під рукава блищить годинник Gucci, Богдана знала цю модель, вони коштували більше двох тисяч доларів. Очкарики-айтішники кидають ці мішки на спини і тягнуть на барикади. З іншого боку — величезний, як велетень, хлопець підхоплює кілька торбин з камінням і легко несе їх на передову. Молодий чоловік у касці тримає в руках телефон і каже дружині: «Вклади сьогодні малого спати на годину раніше. А мою завтрашню зустріч перенеси з десятої ранку на три години дня». Він весь перемазаний сажею, а під пахвою бита. І знову поранені: чоловік лежить на асфальті, одна нога у нього боса, він самотійно намагається вправити собі вивих і дико лається. На ношах пронесли бійця з

рваною раною на стегні. Він тільки стискав кулаки, обличчям його струменів не то піт, не то сльози.

— Гей, мала! — почула Богдана у себе над самим вухом. — Ти що тут робиш? Вона обернулася і побачила Васю. Выглядав він стомленим і схудлим. Кіптява глибоко забилася в зморшки на обличчі, щетина відросла майже на сантиметр, що додавало йому років десять. З вуха до коміра збігала тонкацівка запеклої крові.

— Привіт! — зраділа вона. — Я допомагаю, ось респіратори. Тобі потрібен?

— Давай! І неси решту туди! — він показав рукою в бік сцени. — Там тебе скоординують.

— Вася, як ти тут?

— Я тут з ранку. З самої першої атаки. Закрив Харлея дома — і сюди. Якраз тільки "Правий сектор" почав кидати в солдатів коктейлі. А ті у відповідь світло-шумові гранати. Наковтався газу!

— У тебе кров з вуха, ти знаєш?

— Це мене трохи контузило, на Інститутській. Стримували натиск Беркута, нас було чоловік тридцять. І мене вдарило хвилею. Нічого не чую, не бачу, відійшов від барикад, прийшов до тями, дивлюся — стоїть жінка з дитиною, десь півторарічною. А ці ідіоти її водою давай поливати, як раз водомет підігнали.

— Господи! Що там жінка з дитиною робила?

— Я її щитом прикрив і почав відводити. А з самого аж тече, вся одежа мокра. Ах, мала, я тобі потім стільки історій розповім для твоїх статей. Хоч книгу написати можеш!

Здавалося, він був занадто втомленим, щоб посміхнутися.

— Коли ти додому?

— Поки не можна, людей мало, ми відступаємо. Треба захищатися.

Вася пішов геть, важко ступаючи, згорбившись. Богдана дивилася йому вслід.

Вона не пішла до сцени, а попрямувала відразу на передову. Дорогою вона роздавала респіратори чоловікам, таким же чорним, брудним і з цівками

крові. Хтось кивав їй головою «спасибі», хтось хапав, не дивлячись. Дим і темрява тут же забирали цих людей, і вони зникали десь там у небутті, безіменні та безстрашні.

Богдана була в пеклі. З усіх боків палахкотіло полум'я, з-за диму було майже нічого не видно. Останній респіратор вона наділа на себе, щоб не задихнутися. Вона йшла, спотикаючись і боячись впасти: на землі валялось каміння, уламки скла, палиці.

— Дура, візьми щит, тут стріляють! — крикнув їй хлопець.

Богдана прикрила голову руками і підбігла до купки людей.

— Чим я можу допомогти? — запитала вона.

— Ось пляшки, ось бензин, — їй показали, як робити коктейль Молотова.

Вона зайшлася старанно вкручувати просочені пальним ганчірки у вузькі горлечка. Гніг потрібно було вставити так щільно, щоб бензин не пролився, і полум'я не проникло всередину пляшки. Поруч ці коктейлі запускали в Беркут з величезної рогатки. Вони приземлялися з тієї сторони барикади, підіймаючи клуби чорного диму. Іноді пляшки вибухали у повітрі, майже над головою, і вогонь падав на людей з цієї сторони.

Богдана відчувала шалений наплив адреналіну. Вона захищала свою Батьківщину. Разом з її народом, який готов був стояти до кінця і віддати своє життя за свободу і правду. Щоб більше ніхто не смів тримати їх за бидло й худобу, щоб в країні правив закон, а люди жили чесно, не боячись бандитів і брехливих судів. Щоб Беркут більше не калічив людей за їхню думку, щоб не доводилося мерзнути на Майдані у тридцятиградусний холод, і закривавлених людей не виносили з поля бою в найближчі монастирі.

Богдана підійшла до рогатки, в руці вона тримала тільки що зроблений нею коктейль Молотова.

— Можна я, — попросила вона.

Її пропустили. “ За Україну! За свободу!” Вона кинула один, другий... Пляшки летіли, вирісовуючи дугу, і вибухали, наблизившись до землі. Одна з пляшок вдарилася об каску беркутівця, і його обличчя спалахнуло вогнем. Бензин

палав і тік по грудях і плечах. Солдат намагався руками загасити обличчя, але долоні теж загорілися. Богдана бачила цього охопленого вогнем ошалілого чоловіка, ніби він був зовсім близько. Їй здавалося, що вона навіть роздивилася його очі й почула крик з його перекошеного рота. У неї підкосилися ноги, вона відійшла і опустилася на землю. Їй не вистачало повітря в респіраторі, і вона його зняла. Обличчя беркутівця, що палало під каскою, стояло у неї перед очима. Богдана озирнулася навколо: люди відступали, одну з барикад було зруйновано, синьо-жовті прапори горіли і падали під ноги утікачам. Тепер вона почувала себе відчуженою від усього, що відбувалося, ніби дивилася фільм про війну в кінотеатрі. Парубок з пробитою головою кинувся на одного з беркутівців і почав стягувати з нього каску. Його били з усіх боків кийками, але йому якимсь дивом вдалося зірвати шолом. Він натягнув його собі на голову і побіг геть. У той же самий час щось крижане обшпарило Богдані голову й спину. Холодна крапля потекла за комір. Вона підскочила. Хтось схопив її в оберемок і потягнув назад до сцени. «Тікаймо!» — кричали їй на вухо. Вона обернулася. З величезного шланга вода під напором біла по запалених шинах, по чорних людях, які бігли, і перетворювалася в брудний хрусткий лід під ногами. Величезна ручища пригнула їй голову, закрила краєм важкої куртки й потягла. Богдана нічого не бачила. Як у маренні вона бігла, потім впала на гострі камені і стерла собі руки і коліна. Коли підняла голову, то побачила, як її спасителя в шию вдарила гумова куля. Він схопився за горло і щосили намагався продихнути, хриплячи і безпорадно ковтаючи повітря. Богдана закричала від безсилля й жаху. Крику свого вона не почула, він потонув серед гулу тисячі таких самих зойків і в гуркоті стрілянини.

* * *

Саша повернувся до Михайлівського собору за наступною партією респіраторів. Богдани там вже не було. Він зателефонував їй, але зв'язок "лежав". Певне, його відімкнули спеціально. Сашко почав розпитувати, хто і де бачив Богдану останнього разу. Він показував їй фото на телефоні, але люди

навколо були настільки втомлені і зайняті своїм, що ніхто не запам'ятав одну з тисячі дівчат, яка проходила повз.

— Уже десятки зниклих, а незабаром будуть і сотні, — відповів йому прищавий студент-медик з не по-юнацьки серйозним поглядом.

Жінка, яка видавала респіратори, сказала, що начебто ця дівчина підходила до неї.

— У неї ще такі рожеві пухнасті рукавиці?

— Так-так, це вона!

— Взяла маски і понесла їх на Майдан.

Це було так схоже на неї: полізти в саме пекло! У Саші пульсувало у скронях. Тільки що він бачив там, за барикадами, смерть і нічим не стримувану людську агресію. Некерована лють не розбирала правих і винуватих, вона змігала все на своєму шляху і калічила людей направо і наліво. Богдана думає, що вона сильна, що вона може все сама, але насправді вона маленька тендітна дівчинка. Вона надто імпульсивна і наївна, щоб тверезо оцінювати ситуацію. Тільки б не було пізно!

— Ей, якщо ти туди, візьми з собою ще маски! — крикнула йому жінка.

Але він уже нічого не чув, серед людей очі шукали тільки її! Саша насилу пробирався крізь натовп бійців, які відступали. Вони відходили, ховалися за мішками з піском і снігом, перегруповувалися і знову йшли в наступ. У них були картонні щити, пращі з камінням і палиці. "І так вони проти армії?" — думав Саша. Його спіймав за руку командир сотні.

— Не лій раніше часу! Слухай команди!

— У мене там дівчина, мені треба її знайти.

— З Інститутської працює снайпер! Висунешся — тобі кінець!

Саша вдивлювався в обличчя, ледь помітних в тумані від димових гранат, але в чорних тінях від спалахів полум'я роздивитися щось було важко. Він перебігав від укриття до укриття, за якоюсь залізною бочкою хлопцеві, не питаючи, накинув йому на голову каску. Багато хто був у крові. Тричі Саша перетнувся з одним медиком, який витягував поранених. У його погляді був

спокій.

Саша був вже на іншому боці Майдану, коли побачив мокрих бійців, які відступали. З їхнього одягу стікала вода, на волоссі застигли крижані бурульки. У гарячці вони ще не відчували холоду, хоча одяг вже задубів на морозі. Попереду диміли затушені барикади.

У цей момент Саша почув крик про допомогу. Він озирнувся. Зовсім молоденький хлопчик у строкатій сноубордистській куртці лежав на спині за купою каменів. Він тихо плакав. Йому було прострелено ногу.

— Брате, тебе зараз заберуть лікарі. Все буде добре!

— У мене дуже гаряче в нозі! Я не можу встати.

— Звідки ти?

— З Києва.

— Ти сьогодні вже будеш вдома, приймеш ванну і заснеш в ліжку.

— Я боюся, сюди не доходять лікарі, — очі у нього були сірі, дитячі.

— У тебе є, під чим сховатися?

— Он там щит.

Сашко звалив його собі на спину, прикрив щитом і короткими перебіжками між укриттями потягнув до Будинку Профспілок. На півдорозі його зупинили медики. Будинок Профспілок горів. На великій чорній будівлі танцювали помаранчеві квадратики вікон, зловісними рожевими відблисками відбиваючись на величезному екрані, встановленому на стіні. Екран плавився і поступово темнів, а вогонь розгорався тільки сильніше, захоплюючи нові поверхи.

— Там поранені! — говорили медики. — Ми не встигаємо всіх винести з верхніх поверхів. Там десятки людей! Нам потрібна допомога.

Саша побіг до Будинку Профспілок. Він бачив, як з вікна на шостому поверсі посипалося скло. Потім у вікні з'явилася постать чоловіка. Він забрався на зовнішню сторону підвіконня і там стояв, тримаючись за стіну. Хтось схопив обгорілий намет. Саша допоміг розгорнути його, і намет напнули, як батут.

— Стрибай! Стрибай!

Але чоловік не наважувався. Від стін відпадали величезні шмати шпукатурки, з-за величезної температури вибухало скло, з даху летів розплавлений бітум. Все це падало на голову Саші й іншим людям. Хлопець не стрибав — боявся. Тоді один з мітингувальників у цивільному став підійматися планками, що залишилися від згорілого екрану, вгору. Він злазив стіною на шостий поверх, як професійний альпініст. Всі дивилися вгору, не відриваючись.

— Я не знав прекраснішого моменту, — сказав задумливо боець у віці.

Альпініст подав руку завислому на краю підвіконня хлопцеві, і вони разом почали спускатися вниз. Коли до землі залишалось кілька метрів, вони стрибнули на розстелений намет.

Саша знайшов Богдану ще через півгодини. Вона сиділа за сценою, прямо на снігу, змерзла, скорчена під чийось величезним бушлатом.

— Богдано! Ти тут! — чомусь тільки зараз горло здавило комом і захотілося плакати.

— Коханий! — вона протягнула руки. — Мене оглушило гранатою. Дуже боліла голова. Але зараз уже краще.

— Нарешті я тебе знайшов! Ти можеш іти?

— Думаю, що так.

Він підняв її і обійняв. З одного боку її куртка і джинси були мокрими. Сашко заходився розтирати її тіло й руки. Потрібно було терміново додому, щоб вона не захворіла.

— Як же я хвилювався за тебе! Богдано, я прошу, я благаю тебе більше ніколи так не робити! Я пережив найболючішу годину у своєму житті!

— Пробач, що я не дочекалася, — Богдана притиснулася до Саші, її тіло тремтіло як у пропасниці.

Коли вони йшли, стрілянина вже стихала, горіла тільки одна барикада, інші димілися густими чорними стовпами. Повстанці відступили, але не програли. Попереду було ще кілька днів запеклого протистояння, ще багато відлетілих на небо душ.

Квартира Саші знаходилася поблизу. Один з автомайданівців докинув їх туди.

Саша роздягнув Богдану і поставив під гарячий душ, а сам пройшов на кухню. Увімкнув чайник. Всю дорогу Богдана була незвично мовчазна. Спочатку Саша думав, що вона задрімала в машині, але вона не спала. Богдана задумливо дивилася у вікно на нічні вулиці, залиті жовтим світлом ліхтарів. Якісь думки кружляли в її голові, і вона час від часу ворушила губами і напружувала лоб.

Досі не вірилося, що вони вже вдома, що тут тихо, а там за кілька десятків метрів пальба, гинуть люди, палає червоним полум'ям місто. Коли Саша знайшов Богдану, живу і неушкоджену, він навіть не зміг відчутти радості. Його нерви притупилися від болю сотень хлопців. Під час довгих пошуків серед вибухів і поранених він жодного разу не уявив собі, що вона загинула, що йому доведеться жити без неї. Він не дозволяв собі цього уявити! Тому знайти її було так само природньо, як знати, що вона — єдина дівчина, з якою він буде все своє життя.

Богдана вийшла з ванної, обгорнувшись великим рушником. Поза спиною, з-під рушника, на лопатці злігала вгору зграя птахів. Вона забралася з ногами на стілець і уткнулася носом у коліна. Саша подав їй каву. Але вона навіть не глянула на неї.

— Саш, — повисла пауза. — Я сьогодні в беркутівця кинула коктейль Молотова, у нього обличчя горіло й руки. Я спотворила людину на все життя. Можливо, і не одну. Але цього я чітко бачила, як він бився і кричав. Саш, я боюся, що мені Бог не простить.

— Яюсь я розмовляв з одним греком про Бога... І він сказав, що Бог посилав важкі обставини, щоб люди згадали про нього, звернулися до нього за допомогою. Можливо, ми забули про Бога? Настав час звернутися? А там вже, як сказав мені цей грек, Бог прощає, допомагає... Так що він тобі простить, обов'язково! Правда!

Саша взяв її за руку.

— А мене, знаєш що непокоїть? Як боротьба проти агресії перетворилася в лють і сама змігає все на шляху. Як хороші добрі люди несподівано почали

вбивати один одного.

Вони обидва замислились.

— Саш, у мене зараз такий розбрід в думках. Взагалі не можу зосередитися,

— Богдана відпила трохи кави. — Але я впевнена, що ми там воювали за правду, що загиблі там — герої.

— Ніхто і не сперечається з цим. Я захоплююсь українцями, у них героїзм в крові. Я сам ще не розібрався у своїх думках і почуттях. Просто те, що я бачив сьогодні — це середньовіччя, такого не повинно бути. Люди не повинні вирішувати проблеми таким способом. Інакше вбивство стає виправданим! Розумієш? Коли ми говоримо, що він правий, що когось убив, ми відкриваємо скриньку Пандори, і тоді вже низку смертей зупинити дуже важко. Убивство, стрільба, військові дії не повинні бути законними, ні в якому разі. Розумієш, що тоді почнеться?

Коли вимкнули світло, і кімнату заповнив морок, Богдану знов, як хвилину, накрило тривогою. Нестримним потоком образи поставали у її свідомості. Образи були нескладні, нелогічні, вони спалахували і пропадали, змушуючи тіло здригатися, а серце частіше битися. Червоне зарево, перекошені обличчя, люди, які горять живцем. Довге волосся обмотувалось навколо шиї і душило її. Вона сильніше хапалася за Сашину руку. Відчувала його м'язи і заспокоювалася. Він спокійно дрімав, Богдана чула його рівномірне дихання. Отже, все добре; отже, світ ще не скотився в прірву; отже, завтра буде новий день.

— Богдано, мені здається, у тебе температура. Ти палаєш, — Саша прокинувся і помацав її чоло.

— Уранці все пройде, на мені заживає, як на собаці.

— У мене є якісь порошки. Я зараз принесу, — Саша піднявся і почав ритися в аптечці.

Богдана відчула, як її заповнює ніжність. Вона залоскотала їй живіт і кінчики пальців на ногах. Її чоловік, надійний, розумний, гарний, турботливий. Вона дивилася, як він рухається по кімнаті.

Широкі жилаві плечі впевнено розправлені, рухи м'які, мружаться після сну.

— Будь ласка, будь зі мною завжди, — прошепотіла вона.

Він не почув, він заварював порошок.

— Ти щось сказала?

— Я зрозуміла, наскільки ти мені потрібен. Ти краще за всіх, кого я коли-небудь знала, — сльози повільно поповзли по гарячих щоках.

Він підійшов і провів довгими сильними пальцями по її спутаному волоссю.

— Що б не сталося, я завжди поряд.

Вона поцілувала його руку.

— Чому ти такий хороший?

— Я кохаю тебе!

Лавина всередині неї прорвалася, і Богдана заплакала, голосно схлипуючи і розмазуючи мокрі сльози по Сашиних щоках. Він тримав її міцно і гладив по гарячій шкірі, поки вона не заспокоїлася. Її тендітне тіло здригувало в його руках і пригорталося все сильніше й сильніше. Коли вона схлипнула востаннє, Сашко поклав її в постіль, але вона не хотіла відпускати його. Її губи утикалися йому в шию, а гаряче дихання обпikало обличчя. Він обійняв її під ковдрою, майже голу і піддатливу. І вона зігнула на всі груди, відпустивши тривогу і розчинившись у ніжності.

— Я кохаю тебе, — повторювала і повторювала вона.

* * *

Київ агонізував кілька днів. Через чорний дим день на Майдані і навколишніх вулицях перетворився на ніч. Попіл лягав рівним шаром на будинки, машини, білий сніг. Веб-камера з центру міста транслявала випалену пустелю, чорну воронку, котра диміла і в центрі якої піднімалася вгору біла стела Незалежності з фігуркою берегині нагорі. Снайпери стріляли на ураження. Десятки чоловіків уже було вбито, трохи пізніше їх назвуть «Небесною сотнею», оплачуть і зведуть у ранг героїв. Списки зниклих безвісти і поранених щогодини зачитувалися на всіх телеканалах. Борю було поранено в око гумовою кулею. Поки лікарі не наважувалися робити які-небудь прогнози, чи

зможе він знову бачити. В операторів та журналістів цілеспрямовано стріляли: в око, руку і по червоному вогнику камери, виводили їх з ладу. Преса стала центральним персонажем подій. Засоби масової інформації надихали людей на боротьбу проти чинної влади або налаштовували проти революціонерів. Одні канали показували протестувальників як героїв, інші стверджували, що воюють там проплачені Заходом найманці, злочинці та безхатченки. Російські піарники обзивали їх майдаунами, майданутими, і вся Росія бачила в них фашистів і бандерівців, які зрадили ідеали Великої Вітчизняної війни та слов'янського братерства. Мовляв, вони продалися Америці, яка мріє виставити на території України ракети, націлені на РФ. Преса стала головним знаряддям розпалювання інформаційної війни не тільки між Росією й Україною, але й між окремими українськими територіями. І поки кияни ще сміялися, читаючи статті в Інтернеті, гортаючи стрічку у Фейсбуці, намагалися сперечатися зі своїми знайомими з Москви, Донецька та Криму, поки ще не передбачали, у що можуть вилитися коментарі ведучих новин до кривавих зйомок з Майдану Незалежності. Зараз Київ був стурбований своїм героїчним протистоянням. Він обігрівав, годував та лікував бійців, мріяв про відставку Януковича, стояв у заторах через закриття метро, щохвилини перевіряв оновлення новин і плакав, проводжаючи кожного загиблого. Тисячі людей єдиним поривом співали гімн України на площі під час затишшя і ставали на коліна в молитві за сьогоднішня і майбутнє країни.

Саша теж відчув цей емоційний підйом, що об'єднав тисячі українців. Самовідданість і жертвність людей торкала до сліз, до клубка в горлі. Його колеги несли свої гроші на допомогу майданівцям. Богдана відкрила банківський рахунок і регулярно отримувала на нього від своїх друзів і підписчиків перекази, на які купувала їжу та ліки. Київські бабусі піклувалися у своїх квартирах про іногородніх поранених. Так на тлі агресії з особливою силою спалахнула людяність.

І тим неприємніше було Саші отримувати дзвінки з батьківщини. Мама

плакала і просила його поїхати з «этой Бендеровщини». А брат надсилав ролики з Ютуба, на яких юні нацисти маршували по Хрещатику і кричали: «Москалів на ножі».

— Дай-но я подивлюся, — сказала Богдана. — Мені здається, я знаю, звідки це відео. Рік тому, минулої зими, футбольні фанати Ультрас влаштували мітинг на підтримку сім'ї Павличенку. Це гучна кримінальна справа: батька та сина заарештували нібито за вбивство судді, який незаконно позбавив їх квартири. Ультрас виступали за їхнє виправдання. Це марш футбольних хуліганів Хрещатиком. Пам'ятаю, я тоді зустрілася з купою цих підлітків у метро. І так, ця купка фанатів — націоналісти, тоді вони своїм маршем шокували Київ.

— Тільки підносять це відео як зняте зараз, ніби це йдуть майданівці зі своїми гаслами.

— Так пишуть, що на Майдані і чай з наркотиками роздавали, — усміхнулася Богдана.

Відео було перезалито на Ютуб декілька разів з різними датами. І якщо покопатися, дійсно, можна було знайти найперше джерело річної давності. Але кого це цікавило? У Росії всі вірили телевізору. А ЗМІ брехали і вивертали факти навиворіт. Один і той же актор тієї ж самої лікарняної палати представлявся на різних каналах то постраждалим антимайданівцем, то німецьким наймитом-радикалом. Марія Ціпку, яку прозвали «гастролеркою», давала інтерв'ю російському телебаченню то як мати беркутівця, то як мешканка «проросійської» Одеси, а через кілька днів її вже показували уродженкою Севастополя, і вона зі сльозами на очах розповідала про «звірства фашистської хунти».

Сашку ж не зустрів жодного фашиста в Києві. І жодного разу за рік життя в Україні йому ніхто не дорікнув у тому, що він росіянин, що розмовляє російською, а не українською мовою. Але російська преса на всю мусувала тему притискання російськомовного населення. На кордон з Україною підтягувалися танки, а Сашин брат хапався рятувати народ із «лап

бендерівців, які при зовнішньому невтручанні знищать тисячі людей». Єдине ж чого боявся Саша, будучи росіянином, це введення російських військ в Україну.

22 лютого президент Віктор Янукович, побоюючись розправи, утік з країни. Він намагався вилетіти з Донецька чартерним рейсом, але виліт літака заборонили. Тоді він перетнув Україну і таємно, через Сімферополь, з допомогою військових, все-таки прибув у Росію. Дізнавшись про це, Верховна Рада обрала виконувача обов'язків президента і призначила нові вибори на травень.

Наступного дня Богдана поїхала зі знімальною групою в КМДА. Народу на Майдані було багато. Все горіло жовтими і синіми кольорами. Біля входу в будівлю стояли молоді люди і весело співали «Яник здався без бою!». «Е-е, камон! — голосно підспівала вона і крикнула оператору, — Знімаймо!». У дверях з'явився чоловік середнього віку в білому халаті лікаря. Він витер рукою піт з чола і, примружившись, оглянув площу. Очі, від втоми і безсонних ночей оточені сіркою зморщок, посміхалися.

— Як вас звати, — запитала Богдана.

— Микола. Я хірург, працюю тут уже тиждень.

Він дістав з кишені халата залізну кулю, яку тільки вчора вийняв із стегна пораненого.

— Вирішив залишити собі на пам'ять. Сподіваюсь, це була остання куля в моїй практиці. Слава Богу, все закінчилося!

— А що з окулярами? — на мотузці на шії у Миколи висіли окуляри з розбитими стеклами. — Невже вам теж дісталось?

— Ніш! — він засміявся. — Коли ми дізналися, що Янукович готовий піти у відставку, ми почали так обійматися, що у мене стекла повилітали. Ось і з тріщинами тепер.

— А який у вас зір?

Відразу після стріму Богдана зайшла в оптику й купила нові окуляри. Вона відправила групу на канал, а сама повернулася до КМДА. Микола вже

оглядав пораненого.

— Будь ласка, візьміть, — протягнула вона йому окуляри.

— Ну що ви, не треба! — збентежився він.

— Прошу вас! Я хочу хоч якось допомогти людині, що врятувала не одне життя, — вона молитовно склала руки.

Деякий час лікар ще червонів і відмовлявся, але врешті-решт прийняв подарунок. Зіщулившись, він натягнув окуляри на ніс, подивився крізь них вдалину, потім на свою руку і широко посміхнувся.

— Підійшли.

Наступні кілька днів були оголошені днями жалоби. Київ висловлював скорботу за загиблими на Майдані. Саша і Богдана виїхали ввечері в центр. Тепер площу, на якій вони кілька днів тому пересувалися в диму і під кулями, було завалено квітами і розфарбовано вогниками тисяч свічок. Троянди, гвоздики, ромашки, тюльпани, червоні, білі, жовті — купами в людській зріст лежали біля барикад і біля постаменту стели. Через весь Майдан з квітів було викладено доріжки, по яких нещодавно пересувалися бійці. І якщо ще вчора площа задихалася в диму, тепер вона потопала у квітковому ароматі. Здавалося, стільки квітів не було у всіх крамницях Києва, їх везли з околиць. Гості з інших міст приїхали оплакувати героїв. Люди запалювали маленькі лампадки та свічки і молилися за душі загиблих та за нову Україну. Матері та дружини ридали. Над усім цим спокоєм було чути православний молебень, і церковні дзвони велично лунали у чистому темному небі.

— Подивись! — Богдана відкрила на телефоні новини каналу.

Репортер вів пряму трансляцію з Майдану, голос його час від часу переривався від хвилювання, він відвертався від камери, трохи заспокоювався і продовжував розповідати далі: «Найголовніше, що в обличчях людей уже немає безвиході. Люди вперше побачили надію, вона постала перед ними в останню пару-трійку днів. Всі налаштовані на мир. Вже видно як вперше посміхаються».

Саша і Богдана пройшли ближче до сцени. Збоку від неї активістами була

встановлена дошка з фотографіями та іменами загиблих. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу...» — свідчив акуратно виведений від руки напис. Списки «Небесної сотні» ще уточнювалися, не всі фотографії були прикріплені.

— Дивись, це Харлей! — вигукнув Саша.

лабрадор-ретривер тілесного кольору лежав напроти щита біля величезної купи квітів.

— Харлей! Харлей! — Сашко підбіг до нього. — Де Вася? Де твій господар?

Собака не рушив з місця, тільки повів величезними сумними очима. Все тіло його було обм'якле. мовби його знову побили, і він не міг встати. Ноги проходили туди-сюди прямо перед носом пса, здавалось, ще міліметр, і вони вдарять його по морді. Але лабрадор не звертав уваги, він дивився кудись у порожнечу перед собою, схудлий і пошарпаний.

Богдана заплакала. На дошці загиблих висіло Василеве фото. Серед сотні інших молодих і лігніх осіб він посміхався так само широко, як і в житті, високо оголивши верхню десну. Він виглядав набагато молодше, ніж в останню зустріч тиждень тому. Віпер тріпав густу чорну шевелюру, щоки і підборіддя були чисто виголені. Хто приніс сюди це фото? Хто впізнав його? У цьому місті у нього не було сім'ї та рідних. Лише собака, колишня дівчина і, можливо, Костя.

Сашко обійняв Богдану, вони опустилися на плиту біля Харлея. У мегафон почали поіменно називати всіх, що віддали своє життя тут на Майдані за свободу і демократію, за чесність, за майбутнє країни без злодіїв і бандитів. Виголосили і Василеве ім'я. Харлей стрепенувся і загавкотів. Жінка поруч злякалася і відбігла подалі. Потім гавкіт став тихіше. Лабрадор знову ліг на землю і тихенько заскавчав. У Саші защеміло серце, навернулися сльози, він з силою стиснув зуби, щоб не розридатися. Тисячі вогників, свічок і лампадок розмилися перед його поглядом у погойдуване море яскравих різнокольорових відблисків.

— Давай заберемо Харлея собі.

— Так, звісно, заберемо! — зразу ж погодилася Богдана.

* * *

Після закінчення трауру Богдана одягла на голову вінок з яскравих квітів, вишиванку і велике червоне намисто. Сьогодні був день весілля з Сашком. Життя потихеньку йшло собі. Тільки завдяки любові продовжувалася людська цивілізація, відбудовувалися міста, звучав на вулицях дитячий сміх. Любов перемагала знову смерть.

На одинадцяту ранку призначено розпис у РАЦСі. Богдана обрала національне українське вбрання, тому що за останні кілька місяців раптом гостро відчула, як сильно любить свою батьківщину, як пишається своїм гордим народом. Переживання за країну зробили її патріоткою, як і тисячі інших українців.

Було тепло. Весна вступала у свої права. Сліпуче сонце розвіяло важкі хмари, що висіли всю зиму над містом, і розвіяло залишки чорного диму. Саша і Богдана проїхали на таксі повз Майдан. Городяни прибирали площу: підбирали каміння і зносили їх у загальну купу, підмітали сміття і відмивали від гару і кіптяви кам'яні плити будівель і постаментів. На загальноміській суботник вийшла і молодь, і люди похилого віку. Яскраві весняні пальта і куртки розфарбували випалений смертю Майдан; як квіти, що пробилися крізь затоптану землю, вони стверджували: тут буде життя! Богдана висунулася у вікно, маленький хлопчик, тягнувши пробитий кулями дорожній знак, посміхнувся і помахав їй рукою.

— Привіт, новий Києве! — закричала Богдана і помахала у відповідь.

Церемонія була стриманою і швидкою. Саша і Богдана обмінялися обручками, поцілувалися і вибігли на весняну вулицю. Повітря дихало теплою вологою і передвістям швидкого відродження природи. Над головою свистіли птахи, які перші прилетіли додому.

— Як добре, що наше життя починається в новій країні! — сказала Богдана.

— Ми будемо дуже щасливі!

— Ми будемо щасливі завжди і скрізь, якщо будемо разом! — відповів Сашко.

— А ми і не будемо розлучатися! Нашо нам це? — пролунав у відповідь її голос-дзвіночок.

І вони побігли по калюжах вниз по провулку, по слизькій бруківці, між старими будинками стародавнього міста, повз відкритих після революції магазинів і кафе. Дорога вивела їх до Хрещатика, а там і до Майдану. І Богдана заткнула за пояс поділ спідниці і взялася за мітлу. А Саша почав розбирати барикади. Він перетаскував мішки з піском разом з українськими хлопцями, чубатими, з блакитно-жовтими і червоно-чорними стрічками на одязі. Сонце припікало так, що довелося скинути куртку і загорнути рукава. На руці у Саші оголилися два переплєтених орнаменти татування, які символізували для нього російське та українське.

Харлей лежав на тому ж місці, біля дошки з фотографіями «Небесної сотні». Але сьогодні, побачивши Сашка і Богдану, він завивав хвостом. Богдана обняла його і погладила по обвислій, брудній шерсті, поцілувала в ніс. Він з'їв сосиску з її рук. А ввечері, важко переступаючи слабкими, знесиленими від голоду ногами, він пішов за ними додому.

Частина 3

На початку березня маєток поваленого президента Януковича повернули до держвласності і відкрили для відвідувачів. Туди валкою ринув народ. Усім було цікаво подивитися на царське оздоблення палацу, величезний сад і зоопарк з екзотичними тваринами. Цю садибу тут же охрестили «музеєм української корупції» за те, що була куплена незаконним чином і, головне, за те, скільки мільйонів щодня витрачалось на її утримання. Це дійсно був палац! Величезні зали прикрашені ліпниною і золотом, фресками і дорогими картинами. Широкі сходи, застелені килимами, вели в королівські покої. Химерні ліфти спускали гостей в розкішну вітальню і наповнену найсучаснішою технікою кухню. І все це потопало в блиску золота. Навіть прес для паперів у кабінеті Януковича був вилитий у натуральну величину золотий батон. Потім цей батон, розтиражований ЗМІ, стане символом незаконного багатства і культурного несмаку старої влади.

Журналісти бавилися, відпочиваючи на ліжку экс-президента, риючись у його гардеробі, уявляючи, як він приймав джакузі і засмагав у солярії. Люди раділи, десятки тисяч денних відвідувачів скакали по пеньках, на яких Янукович скидав вагу, годували його павичів і шукали легендарний золотий унітаз.

А саме цього часу на позачерговому засіданні Ради Російської Федерації було прийнято рішення про введення російських військ на територію українського півострова Крим з метою захисту російськомовного населення від "фашистської хунти", яка захопила владу в Києві. Це було мов грім серед ясного неба. Українців нібито застали зненацька посеред весільного бенкету. Київ притих в очікуванні скорої війни з Росією. І знову кожні п'ять хвилин оновлювалися новини в мобільних телефонах. "Що ж відбувається? Що там ці кримчани творять? Кого і від чого треба захищати?" — запитували один одного. Ще не повністю сформований новий український уряд не діяв. Люди могли тільки дивитися ролики на Ютубі, де люди в чорних масках і військовій формі захоплюють державні будівлі, кримчани виходять на вулиці з російським прапорами, а кримський "беркут" отримує російські паспорти. "Будь ласка, не треба війни!" — благали інтернет-блогери.

Росія хотіла забрати Крим, кримчани влаштовували мітинги за приєднання до Росії. Родичі телефонували Саші і розповідали, що півострів історично належить Росії. Було піднято амбарні книги, і за ними встановлено, коли і при яких обставинах Хрущов передав Крим Україні. І цей акт передачі оголосили незаконним. Саша намагався не сперечатися. Він лише відчував, що з боку РФ цей крок у момент політичної нестабільності сусідньої держави й абсолютної недієздатності української армії — був дуже підступним; що у світі, де кордони держав мінялися десятки разів, одностороння відміна угоди створює жахливий прецедент.

І ще більше загострилися відносини як між Росією і Україною, так і всередині цих держав. Ворожі перепалки із взаємними образами заповнили соцмережі. Батьки і діти, кращі друзі, закохані переставали розмовляти. Кожен

хотів щось довести іншому з допомогою взятих з телебачення та газет пропагандистських гасел, бездоказових роздумів псевдофахівців і придуманих піарниками образ.

“У нас зараз такий мітинг на роботі був, — писала Саші знайома з Волгограда. — Збирали і розповідали, як у Львові бандерівці до смерті закатували керівника відділення КПРФ. А по ТБ зараз показали, як у Києві на двері квартир, де живуть росіяни, вішають листівки "тут живе москаль"... А ти зовсім інше розповідаєш". Саша намагався пояснити, що українці доброзичливі, що це все роздуті поодинокі факти, а можливо, і свідомо провокація. Але йому ніхто не вірив. І Саша — корінний росіянин, котрий виріс на патріотичних піснях і фільмах, на віршах російських поетів, який пам'ятав з дитячого садка "З чого починається Батьківщина", раптом усвідомив, що Батьківщина може брехати, свідомо і нахабно. Причому обманювати мільйони своїх же громадян, які обожнюють її. Батьківщина, яку ніколи і ні за що не можна зраджувати... Коли втрачено довіру в сім'ї — люди зазвичай розходяться. Коли втрачено довіру до Батьківщини, що робити?

Кияни не хотіли вірити, що Крим бажає приєднатися до Росії. Вони плакали над новинами про українських військових, які співали пісні у відповідь на погрози "зелених чоловічків". Читали, що Чорноморський флот РФ блокував кораблі їхньої країни і що було дано наказ не починати вогонь: у відкритому військовому конфлікті Україна не мала шансів, її б просто розчавили. Українці почували себе беззахисними школярами поруч зі старшокласником-переростком. Знову почали гуляти старовинні українські приказки: “Від чорта відхрестися, а від москаля не відхрестися, не відмолишся”, «У Росії дві проблеми — дурні і дороги, в Україні три — дурні, дороги та Росія».

— На Будапештському меморандумі наша країна відмовилася від ядерної зброї в обмін на гарантію її територіальної цілісності. Країнами-гарантами були США, Великобританія і Росія! Розумієш, Росія!

Богдана була в розпачі.

— Вони охрестили нас усіх фашистами і бандерівцями, навіть не

розібравшись, — обурювалася вона. — Ми «коричнева чума», тому що хочемо європейську правову державу і більше не хочемо йти в ногу з Росією. Знаєш, як писав Ремарк: «Будь-який диктатор починає свою діяльність з того, що спрощує всі поняття». З нас зробили пугало, обізвавши одним словом, яке для всіх слов'ян, та й взагалі для всього світу, що означає найбільш нелюдські жахи! А вони молодці! Добре у них маркетологи працюють! Кращі голови Росії!

Богдана плакала та обурювалася від образи і безсилля. І коли їй несподівано зателефонував Костя, друг Васі, дизайнер, і запропонував стати обличчям нової серії футболок, вона знову відчула, що може хоч щось зробити, і з властивою їй енергією вхопилася за цю ідею. Костя запропонував їй сфотографуватися для принту в образі бандерівки, в українському одязі червоно-чорних кольорів.

— Я хочу присвятити це пам'яті мого друга. Його героїчну смерть хочуть зрівняти з землею, — тремтів у трубці Костін голос.

— Він не був ні фашистом, ні бандерівцем, але якщо треба було скористатися кулаком або послати когось на три літери, він робив це не боячись. Так що покажемо фак цим ублюдкам-завойовникам!

— Раз уже ви називаєте нас бандерівцями, — нервово сміялася Богдана, — Тоді отримуйте! Ми станемо бандерівцями!

І вона сфотографувалася. Крім того, вони з Костею намалювали ще один принт — зображення Степана Бандери, і теж надрукували його на футболках. Богдана носила ці футболки й активно рекламувала у своїх акаунтах на Фейсбуці та Вконтакті.

— Моя дружина — екстремістка! — зігхав Саша.

— Екстремісти — не ми! Екстремісти — ті, хто вторгається на чужу територію, вводить війська і незаконно влаштовує референдуми!

— Але й око за око теж не вихід, Богдано, — упевнював її Саша. — Ти провокуєш, а вони сприймають всерйоз.

— Та нехай сприймають, як хочуть! Куди вже далі розповідати, що ми тут

москалів на деревах розпинаємо і ледь не живцем їмо! Вони самі провокують населення Росії куди більше, ніж я!

Назривала перша сімейна сварка.

— Ти у своїй гарячці зовсім не думаєш про наслідки! А завтра який-небудь ідіот зустрине тебе на вулиці в цій футболці, а мене не буде поруч, а?

— Та й що мені тепер, боятися їх? — зривалася на крик Богдана.

Саша повернувся і вийшов на балкон, щоб заспокоїтися. Місто горіло маленькими вогниками. У вікні навпроти червона цятка миготіла в темряві

— хтось палив. Унизу біля під'їзду сміялася дівчина. Все так само, як і в будь-якій мирній країні.

Богдана теж вийшла на балкон.

— Можливо, ти і правий, і я дійсно навіжена та імпульсивна, — вона обняла його ззаду за талію і притулилася до плеча.

— Не злись на мене.

— А я і не злюся. Я хвилююсь.

— І не хвилюйся.

— Ти моя найближча людина, як же я можу не боятися за тебе?

— А ти мій, найближчий і найрідніший, — і вона щасливо засміялася на весь двір переливчастим кришталевим сміхом.

* * *

Богдана вирішила з'їздити в Крим. Вона не вірила новинам. Їй потрібно було особисто переконатися, що кримчани зрадили країну, в якій народилися.

Саша не відпустив її одну. Він взяв відпустку на роботі, і вони поїхали разом.

На перешийку з континентом, під Джанкою, поїзд стояв уже шосту годину.

Вони парилися в плацкартному вагоні, пропахлому вогкістю і старою постільною білизною. Замуровані вікна не пропускали свіже повітря.

Виходити теж не дозволялося: ось-ось очікували російських прикордонників. Залишалося тільки сидіти і слухати розмови у своєму та сусідніх купе.

— Не можна нам воювати, — голосно теревенила бабця за тонкою стінкою.

— Не можна нам ставати чоботом на землю, зарослу травною!

— А гривня там ще ходить? — цікавився у неї молодий жіночий голос.

— А я зможу з Криму з українським громадянством повернутися? У мене дівчина в Києві... — хвилювався хлопець з Ялти.

В основному вагон було заповнено кримчанами. Вони поверталися зі столиці в рідні міста і селища. Багато з них їхали радісно, з надією на майбутнє — «в Росію»! Затримка з митницею їх не засмучувала, вони готові були чекати хоч ще добу.

— Що відбувається? — шепотіла Богдана Саші. — Чому вони хочуть у Росію? — Чому ви за Росію? — не витримала вона й запитала у хлопця, що сидів поруч.

Він деякий час мовчав, підбираючи слова.

— Тому що Росію всі бояться, — нарешті відповів хлопець і знизав плечима.

Біля Сімферопольського вокзалу на очі трапив напис на бетонній огорожі “Бандеру геть з країни! Фашистів — на палю!”

— Яка бандера? Вони хоча б приїхали в столицю або західну Україну і подивилися, хто там живе, поспікувалися. Хоча все зрозуміло, вони ж тут дивляться російські канали, — сумно сказала Богдана.

У Криму було набагато тепліше. На газонах вже зеленіла трава. Саша зняв куртку. Богдана теж розстїгнула пальго і розв'язала шарф. Весняний вітерець ніжно обволікував прохолодою. Після довгої важкої зими приємно було понїжитися на сонці, незважаючи на те, що поїздка вже віддавала сумом. "Триколор" — кивнула Богдана Саші на великий плакат з біло-синьо-червоним прапором, який зустрічав приїжджих. Не думав Саша, що буде коли-небудь не радий бачити прапор своєї країни. Не міг припустити і те, що росіяни й українці стануть ворогами, які проклинають один одного на чому світ стоїть: кацапи, ватники, майдауни, укропи... А ще страшніше була громадянська війна зі старих книжок, яка вже ставала реальністю, де брат виходив на брата, а син на батька. Скажи хтось Сашкові це рік тому — посміявся б, не повірив.

Вони зайшли в кафе перекусити. Залізли з ногами на строкаті диванчики, на

яких заведено сидіти по-турецьки, замовили два чебуреки з м'ясом і сиром. Вісімнадцятирічна татарка з чорним гладко зачісаним волоссям принесла блюдо, що парувало.

— Як смачно пахне! — вигукнула Богдана. — Як тебе звуть?

— Ельвіра, — відповіла вона, спустивши очі.

— Ельвіра, а ти сама чебуреки готувати вмієш?

— Так, звісно! Я ж татарка!

Саша дістав гаманець.

— Ельвіра, у вас тут ціни в рублях, — сказав він. — А у нас тільки гривні. Ними можна розплатитися?

— Можна. У нас дуже багато клієнтів приходять з гривнями. Доводиться постійно переводити в рублі — незручно. Ще й рубль весь час скаче. Але ми ж тепер Росія.

— А ти в Росії хочеш жити чи в Україні?

— У Криму. У нас тут усі родичі, ми не хочемо нікуди переїжджати.

Саша й Богдана дізналися, що мама Ельвіри здає житло туристам. Після обіду вони поїхали до неї. Їх зустрів біленький двоповерховий будиночок із смугастим навісом від сонця і з деревами в діжках біля входу. Зелені дерев'яні двері будинку відчинилися, і звідти вийшла повненька симпатична жінка в бордовому спортивному костюмі. Вона привітно посміхнулася.

— Доброго дня!

— Доброго дня! Скільки у вас номер коштує?

— Взагалі чотириста, але зараз можу віддати за двісті.

— У нас є тільки сто.

— Ні! Ви що!! За сто ніколи не знімете, — вона на секунду завагалася. — Ви звідки?

— З України.

— Заїжджайте! — махнула вона рукою.

— А можна я з вами сфотографуюся? — заплескала в долоні Богдана.

Вона схопилася з місця, підбігла й обняла Діляру. "Тримайтеся", — сказала та і

міцно притягла її за плечі.

— Ніхто з нас, кримських татар, не ходив на референдум, — говорила вона, показуючи кімнату. — Нащо? Все до нас пораховано! Ми мирно з українцями жили все життя. А тепер що буде? Свята нам скасовують... не пускають нашого голову Мустафу Джемілева, велику людину!

У місті було багато військових, «зелених чоловічків», як їх називали, — чоловіків у формі захисного кольору без будь-яких розпізнавальних знаків. Вони патрулювали вулиці по двоє, по троє, їздили у маршрутках. Чи російські це військові чи місцева самооборона — з погляду визначити було неможливо. Над головою, в ясному кримському небі, поруч із сонцем, здійснювали маневри десятки літаків. У всьому іншому місто здавалося мирним: так само прогулювалися дівчата з колясками, сиділи на лавках бабусі, гралися в пісочниці діти.

Богдана присіла на одну з лавок поруч з літньою жінкою.

— Доброго дня! — ввічливо вона почала розмову. — Я перший раз у Сімферополі. А ви корінна кримчанка?

— Так! — відповіла та серйозно і по-хазяйськи. — Місто у нас гарне, давнє. Подивитися туристам багато чого є. Де ви були?

— Поки ніде.

— Тоді рекомендую вам Мармурову печеру. Ніде у світі такої краси ви більше не побачите! Можете взяти тур, там і інші печери поруч є. Усі старовинні, ще доісторичні.

Бабуся казала статечно, з повагою, як радянська шкільна вчителька.

— Як ставитеся до приєднання до Росії? — змінила тему Богдана.

— Та нарешті! Хоч будемо у великій країні жити, а не з бандюками-фашистами, — жінка ніби видихнула і, переставши прикидатися інтелігенткою, стала сама собою. — Що нам ця злиденна Україна дала?

— Але ж це ваша батьківщина. А що поганого вона вам зробила?

— Так бендера ця проклята вся продася Америці! — баба перейшла на підвищений тон. — Ще трохи — і захопили б нас і всіх перерізали за

російську мову. А я іншою не вмію і не хочу говорити! На цьому їхньому «западэнском кудахтаньи»! А ви, дівчино, звідки, чому цікавитесь?

— Я з Києва.

— Не з тих, що на майданах стояли?

— Так, стояла.

— Підемо, Богдано, не треба, — Саша взяв її за лікоть.

— Так ти — бендерівка, розвідниця приїхала! Інформацію випитуєш! Пішла геть, шпигунка! А ще російською говорить, прикидається зі мною, ніби своя!

Саша схопив Богдану в оберемок — вона опиралася.

— Жінко, замовкніть! Ви таку ахінею несете!

— Це ви зрадниця! — кричала у відповідь Богдана. — Через таких, як ви, країна розвалюється!

— Зараз тебе заарештують, фашистку!

Богдана довго не могла заспокоїтися. "Як можна так не любити свою батьківщину?" — всю дорогу повторювала вона. На очах блищали сльози.

Перед сном вони дивилися телевизор. Спеціально російські канали, де повторювали одне й те ж: злочинна хунта захопила владу в Києві, бандерівці лютують в країні, нацистською свастикою розмальовані всі стіни в столиці.

Кореспонденти брали інтерв'ю у жінок, які розповідали, що своїми очима бачили, як по-звірячому зарізали москаля. Телеведучий погрожував перетворити Америку на радіоактивний попіл.

Саша встав і мовчки вимкнув телевизор. Його фізично нудило.

— Будь ласка! Давай подивимося ще! — попросила Богдана.

— Побережи свої нерви. Від цього можна збожеволіти.

Вони випили теплого чаю.

— Якби Вася знав, як зрештою все інтерпретують, — Богдана заплакала.

Україна програла інформаційну війну. На жаль, це факт.

Вночі Богдана здригалася уві сні. Кожні п'ятнадцять-двадцять секунд її тілом пробігала судом. Саша не міг заснути. Він лежав і рахував секунди між її здриганнями.

— Борис, привіт! А ви ще влаштовуєте зустрічі по середах? — Богдана не бачилася з Борисом і Светою з січня.

— Ні, але ви можете прийти, — голос у трубці пролунав глухо.

— Добре, тоді ми заскочимо ввечері до вас!

— Ну не до вас, а до мене, — відповів він у той момент, коли Богдана вже натискала відбій.

«Що він мав на увазі? — подумала вона, — Светка кудись поїхала?» Але телефонувати знову не стала.

Увечері Борис відкрив не відразу. Довелося набирати його на мобільний телефон. Почувся шерех, гуркіт, довге копірвання, і двері відчинилися. Борис стояв в отворі скуйовджений, мружився, мовби тільки-но прокинувся. На оці все ще лежала пов'язка.

— Привіт, брате! Чого не відкриваєш так довго? Спав чи що?

— Намагався трохи прибратися, у мене тут гармидер, — на Сашу й Богдану вийнуло алкоголем.

У квартирі дійсно було брудно. В очі кидався товстий шар пилюки, вона була на підлозі, на полицях, комп'ютері, телевізорі; під ногами рипів пісок, занесений черевиками з вулиці; абияк валявся одяг. Навіть картини на стіні, здавалося, висіли криво. На кухні з мийки стирчав немитий посуд, ніби страшний монстр намагався виповзти з каналізації. Все це виглядало гнітюче.

— А де Света? — запитала Богдана.

Борис відкрив кватирку й запалив.

— Пішла, — він спробував узяти жартівливий тон. — Кинула мене, обізвала диблом й ідіотом. І більше тут не-жи-ве.

Під час довгої незручної паузи Борису знову стало важко дихати і засвербіло в районі перенісся. Він зібрав усі сили, щоб стриматися.

— Але чому? — розгублено промовила Богдана.

Сашку розумів, що відбувається, ще менше. Він пам'ятав, що два місяці тому намагався піти Борис, навіть зібрав свої речі. Але Света його тоді втримала.

— Чому? — Борис глибоко затагнувся. — Через політичні розбіжності. Ха! Поїхала додому в Крим змінювати український паспорт на російський. Тепер вона росіянка! А я їй сказав, що ненавиджу Пугіна за те, що він зробив з нашою країною. Всією душею ненавиджу його, загарбника, Гіглера, тепер ще й за те, що зруйнував мою сім'ю.

На останній фразі голос його здригнувся, і він закрив очі руками.

— Боре! — Богдана торкнула його за плече. — та це дурниці якісь. Я їй зараз зателефоную і все владнаю! Це ви спалахнули, напевно! Почекай дві хвилини — зараз усе буде нормально!

Вона дістала з кишені телефон і почала набирати номер.

— Богдано, не треба! — Борис схопив її за руку. — Ти не розумієш! Ми не можемо спілкуватися, ми не можемо жити разом! Я скаженію від кожної її фрази про Україну і Майдан, а вона бісється, коли тільки бачить мене!

— Так не розмовляйте про це!

— Це неможливо. Розумієш, навіть коли мовчимо, воно ж усередині вирує. Дивиться на мене, стиснувши губи, а в очах ненависть. Я аж боюся її в такі моменти. Нібито мене вбити готова!

— Богдано, давай краще чайник поставимо. Боре, кава є? — коли Богдана відвернулася, Сашко міцно обійняв брата.

Феномен громадянської війни незрозумілий з точки зору законів життя.

Чому люди, які люблять, раптово починають ненавидіти один одного з-за Пугіна, Януковича, Бандери — персон далеких від них, що не мають до їхнього особистого життя ніякого відношення? Сім'я щасливо живе своєю маленькою ячейкою, а потім — бах! — і довести провину або невинність політика набагато важливіше за власне щастя. Адже це йде всупереч людській природі, здоровому егоїзму, не кажучи вже про почуття любові і дружби.

Вони сиділи на кухні в густих сугінках. Кава парувала в чашках, але апетиту не було. Борис дістав пляшку віскі і налив собі, розбавив колою. Розмовляти було важко, намагалися перейти на роботу, друзів, але нічого не виходило.

Борис не міг забути, що дружина пішла від нього, що він самотній і нещасний. Образа душила його.

— Чому Росія привласнила собі право лізти в чужі справи, в чужу країну своїми загребущими руками? Прийшли в наш дім зі зброєю, а потім називають себе братами! Відібрали у нас наші землі і ще назвали фашистами! Та це у них фашистський режим, ненавидять усіх: євреїв, українців, кавказців, американців. Права слова немає, незалежної преси майже немає, мітинги проводити не можна, референдуми тут же після Криму заборонили, навіть за інтернет-дискусії вже садять! У них нацистів у країні набагато більше, ніж у нас! Знову Росія розв'язала холодну війну з усім світом. Америка їх хоче захопити! Вічний міф, щоб виправдати свою агресію.

— У Росії всі ми виростили на ідеї змови Америки проти нас.

— Сашко, ти ж розумієш, що я не проти росіян? Я проти ідеологів, які нав'язали їм все це, проти уряду, який прикриваючись оманною, нападає на сусідні країни. А звичайні люди винні тільки в тому, що дивляться телевізор і вірять усьому, що там говорять. Та просто не знають вони іншого життя, не знають свободи. Стабільність їм дали, “вошиву” дешевеньку стабільність! Ватники!

Борис вилаявся відомою матірною кричалкою про Путіна.

Богдана кивала головою, їй прийшла в голову якась ідея.

— Нам потрібно висловити нашу думку, — збуджено промовила вона. — Донести до світової громадськості! Давайте підемо під російське посольство. Я напишу плакати! Наприклад, «Любимо росіян, ненавидимо Путіна» або «краще подбай про Росію». Абсолютно мирний мітинг, Саш! Ти, до речі, можеш вийти з плакатом «Путін, я росіянин, захисти мене від себе!»

— Щоб мітинг дійсно вийшов мирним, потрібні плакати типу «Стоп війні!» або «Росіяни, не йдіть на війну проти братів».

— Та хоч небесні ліхтарики з написом «За мирне небо!» запустимо! Боре, ти з нами?

— Звичайно!

* * *

З акцією біля Російського посольства в Києві їх випередили. 14 червня десятки розлючених українців закидали будівлю зеленкою і яйцями. Під звуки українського гімну перевернули припарковані навколо посольства автомобілі, зірвали російський прапор і обписали стіни матами. Назвали Путіна Гітлером і намалювали на воротах свастики, бажаючи сказати тим самим, що це посольство фашистської Росії. Цю свастику тут же показали в російських ЗМІ з коментарями "Українські фашисти напали на будівлю посольства РФ". Агресія киян тут же була спрямована проти них. Акцію засудило більшість країн.

Приводом для погромів стали військові дії на сході країни. Луганська та Донецька області, очолювані російським військовим, офіцером ФСБ Гіркіним, захотіли відокремитися від України. Напередодні, в ніч з 13 на 14 червня, на цій території ополченцями було збито літак з сорока дев'ятьма українськими десантниками. Усі загинули. Протистояння перейшло у відкритий збройний конфлікт, який розпалювався і підживлювався великим могутнім сусідом — Росією. Українці, які вічно смялися, які не падали духом під час Євромайдану, котрі хотіли від душі при заявах Януковича з Ростова-на-Дону, що він живий і легітимний, які без єдиного пострілу віддали Крим, тепер міцно стиснули губи і ощерились. Вони почорніли від горя, заросли щетиною і злістю в очах. На сході йшла справжня війна, і вбитих було вже набагато більше сотні.

Як таке могло статися? Країна розвалилася на очах за кілька місяців.

— Розумієш, Захід і Схід України мають різну історію. Західні регіони аж до двадцятого століття входили до складу Австро-Угорської імперії, а східні — до складу Російської. Ось вони досі і тягнуть країну в різні сторони.

Двополярна Україна 2014-го зробила світ знову двополярним...

Головне, щоб вона не стала Польщею 39-го...

Кухонні розмови про політику значно помолодшали. В офісах, у транспорті, у кафе, в Інтернеті — всі стали політологами і військовими експертами.

Показували і пояснювали один одному, прогнозували, сперечалися. Україна раділа статтям про швидке падіння путінської влади, про санкції проти Росії, відстежувала кожне слово підтримки від голлівудських зірок. Може, хтось допоможе? Може, хтось зупинить Сусіда і дасть Україні перепочити, зібратися з силами і налагодити життя у себе вдома самостійно? Самотужки розібратися з рідними українськими ополченцями-сепаратистами, без «допомоги» і нацьковувань російського брата. Адже ми «незалежні!» Ми мріяли про незалежність з часів Володимира Мономаха! А тепер на двадцять третьому році життя нас знову просять забути про свою свободу..

Богдана повернулася з роботи пізно. Її проект з модою давно вже закrywся, як і більшість розважальних програм на каналі. З ранку до вечора йшли новини і політичні дискусії. Тепер вона готувала репортажі про простих людей різних професій, їхнє життя і думки. Познайомилася з батьком сімох дітей, який безкоштовно перекладав новини для Європи і США; з ковалем, який у вільний час виробляв прикраси для своєї дружини. Лікар показував їй свої малюнки аквареллю, токар читав власні вірші. І всі вони говорили одне: «Ми хочемо жити в мирній країні!».

На звук відкривання дверей з кухні вийшов Саша і поцілував Богдану.

— Вибач, що так пізно, — вона повисла у нього на шиї. — Все чекаю, коли тобі набридне, і ти виженеш мене з дому.

— Не говори дурниць, — він забрав у неї сумку.

На столі була приготовлена вечеря, у вазі — букет різнокольорових ромашок.

Двері на балкон були розчинені навстіж, звідти віяло лігнім вечором і чувся тріск цвіркунів.

— Дякую! Ти най-найкращий! — розцілювала вона Сашкові щоки.

Потім сіла на стілець і, вихопивши пальцями маслину з салату, швидко засунула її собі в рот.

— Богдано! — Засміявся Саша. — Зачекай, зараз виделку дам.

— Так їсти хочеться, ти собі не уявляєш! З ранку — як гончак, макової росинки в роті не було!

Богдана накинулася на салат з картопляним пюре так, наче нічого смачнішого в житті не пробувала. Саша дивився на неї.

— Я знайшов чудове вино “Castello del Poggio». Спробуй! — він налив їй у келих.

Богдана надпила ковток.

— Солодке! Таке смачне, як ситро в дитинстві! — вона засміялася.

Він теж випив.

— Богдано, мені треба з'їздити в Росію. Настав час перетинати кордон. І штамп про шлюб треба поставити в паспорт, а то, виходить, я ще не одружений офіційно. Треба було протягом місяця з'явитися в паспортному столі, а вже пройшло три...

Богдана відклала виделку.

— Тобі доведеться їхати на схід України?

— Ти не хвилюйся...

— Я з тобою!

— Зі мною? Ні! Це виключено! Ти залишишся в Києві.

— Камон, Саш!

— Богдано, ти з глузду з'їхала — там війна!

— А ти тоді як туди поїдеш?

— Поїзд іде територією, де не воюють. Але тобі я не можу дозволити так ризикувати!

— Але я ж з тобою буду!

— Тобі цікаво подивитися на війну?

— Так.

— Богдано, ні і все!

Вона розчаровано зігхнула. Саша налив ще вина.

— Давай вип'ємо за те, щоб розлука швидше скінчилася!

Богдана промовчала, ледь помітно кивнувши головою. Вони цокнулися келихами.

Саша виїхав до Волгограду наступного дня. Останнього вечора вони

валялися на дивані, дивилися фільми, потім займалися коханням. Чорне волосся Богдани пахло запашною луговою травою. Воно лежало на подушці густою копицею, і Саша заривався в нього обличчям. Прохолодною долонею Богдана лагідно проводила йому вздовж спини від лопаток до попереку. Їхати зовсім не хотілося, але Сашко розумів, що залишишся він тут ще трохи, і його департують. Він би ніколи не покинув її, так би і притискався до її теплого стегна і вдихав запах волосся, слухав її дзвінкий сміх, милу балаканину, відчував, як лігній вітерець з відкритого вікна здуває жар з його шкіри. Це було його щастя — чекати, що ось зараз вона почне плутатися в словах, потім замовкне, повернеться на правий бік, а через хвилину міцно засне. І тоді він обійме її і теж засне поруч.

Лігньої душної ночі під стукіт коліс Саша перетнув кордон після довгих ретельних перевірок. Не минуло й доби, а він вже сумував за Богданою. Темрява ліпила її образ поруч, у легкому протязі відчувалось її дихання. Два дні. Два дні він пробуде у Волгограді, і швидше назад, у Київ! Він дивився на стелю вагона, чорні тіні бігли й бігли нею нескінченно. Він провалювався в дрімоту, прокидався, відкривав очі, і бачив все ту ж хитку темряву. Поїзд ніби випав із часу. Йшли години, місяці, роки — а чорні тіні продовжували бігти. Потяг летів у порожнечу, і, здавалося, день ніколи не настане, поїзду не судилося зупинитися.

* * *

З легким рюкзаком за спиною, де лежали тільки ноутбук і зміна білизни, Саша крокував знайомими з дитинства вулицями. Ось його будинок і старий майданчик, де вони з братом і сусідськими хлопцями грали в козаки-розбійники, і альганка, де вони пізніше, ховаючись від мами, пили пиво. Тепер усе вже здавалося застарілим і маленьким. Багато чого змінилося. Він переїхав до Києва й одружився, а брат встиг навіть розлучитися. Саша знав про розлучення від мами, Льоша на цю тему ніколи не розмовляв. Відносини братів почали псуватися ще в підлітковому віці, коли раптом з'ясувалося, що у них різні батьки. Мама народила Сашу не від чоловіка. Це і було причиною

постійних батьківських сварок. Тоді Саша захопився навчанням, а Льошу затягла вулиця. Він часто приходив додому пізно і п'яний, бився, потрапляв у міліцію. Саша думав, що брат винуватив його у багатьох сімейних та власних проблемах. Кілька разів він намагався переломити цю ситуацію і знову потоваришувати, але відчуженість між ними тільки зростала. Вітчима Саша завжди вважав своїм батьком, незважаючи на те, що той ставився до нього досить холодно, хоча ніколи не бив і не карав. І тільки мама металася між ними всіма, як загнаний звір, намагаючись догодити кожному.

Він зайшов додому. Пахло пирогами: мама чекала, готувалася до його приїзду. — Хто вдома? Я приїхав! — крикнув Сашко.

Мама вибігла з кухні, на ходу знімаючи фартух і поправляючи волосся.

— Ти вже тут! — вона почала міцно, з почуттям його обіймати. — Зараз обід буде готовий! Схуд чи що? У вас там хоч є що їсти? Передають — магазини порожні, люди в чергах стоять.

— Мамо, все у нас там є. Так само, як і тут, супермаркети ломляться, — він посміхнувся і поцілував її в щоку.

— Ой, я не знаю... Давай хоч круп тобі складу туди.

— Нічого не треба. Підемо на кухню, покажеш мені, що ти печеш!

— Виголодався там... Капці ось надягни.

— Мам, я босоніж, мені спекотно!

У духовці рум'янився пиріг з вишнями. Білі фіранки на вікні легенько колихалися. На підвіконні цвіла фіалка, і ще якісь відростки пускали корінці в склянках. Усе так само, як перед від'їздом. Тільки мама метушилася і хвилювалася більше.

— Мамусю, як ти живеш?

— Та як живу, хвилюваннями. То за Льошу, то за тебе. Але Льоша хоч на очах, а ти ось поїхав та у невдалий час.

Сашко міцно обійняв маму.

— Ну чому ж невдалий? Навіть дуже вдалий — я зустрів найкращу дівчину.

— Ой, рідний... Ну підемо хоч фотографії її покажеш, а то ти пересилав, а я

відкрити не зуміла.

Увечері приїхав брат. Ввалився до хати, голосно гупаючи важкими черевиками. Від його виду Сашкові стало не по собі. Брат змінився: забрезкли й обвисли щоки, насупилися брови, утворивши глибоку зморшку на перенісці, очі більше не дивилися відкрито і прямо. Серце Саші каменем здавило важке передчуття. Вони привігалися й обнялися.

— Льоше, як справи? Як робота?

— Та нормально, — буркнув він, роззуваючись. — А тобі мама не казала?

— Що саме? — обережно запитав Саша.

— Що у мене роботи більше немає.

— Ні, я не знав.

Льоша шморгнув носом.

— При розлученні віддав їй бізнес. Тепер нехай як хоче там.

— А ти?

— А я? Їду хохлів бити, — вишкірився він.

— Що?

— Мир у Новоросії встановлювати. А то бендери ніяк не заспокоються, мирне населення вже почали розстрілювати.

— Льош, ти не розумієш, що там відбувається, — у Саші затремтів голос. — Які ще бендери?

— Та такі!

— Україна просто хоче зберегти кордони своєї держави, утримати територію, щоб вона на шматки не розвалилася. Сепаратисти хочуть відокремитися... Ну уяви, в Росії б Сибір раптом підняла прапор Китаю, а свій триколор розтоптала...

— Я не зрозумів, ти бендерівець чи що? Підтримуєш фашизм в Україні, — Льоша набрав слину, щоб плюнути, але, згадавши, що знаходиться в квартирі, зі злістю проковтнув. — Я дивлюсь, у тебе де годують — там і батьківщина!

Українці, значить, хороші, а росіяни погані?

— І ті й інші дуже хороші.

Обстановка загострювалася.

— Ну зачекайте, зачекайте! — мама встала між ними, як в дитинстві. —
Давайте без емоцій, образ, просто поговоримо. Саша, ми, може, чогось не
знаємо, не розуміємо, розкажи нам.

Вони пройшли на кухню і сіли за стіл. Сашко не знав, з чого почати.

— У Києві відбулася революція, прибрали президента-зłodія, хотіли, щоб у
країні правив закон, а не...

— Ага, за американські бублики продалися! — вставив Олексій.

— Помовч, — зупинила його мама. — Саше, але ж кров пролили,
бандерівськими прапорами махали, малювали свастики!

— Он Лукашенко — молодець! — спалахнув знову Льоша. — Спробували у
нього там щось дзявкнути — раз, припинив, і в країні — тиша, мир, спокій! Я
їздив туди до одного у справах, тепер вони розвиваються, знаєш як! Рівень
життя підняли! Кому потрібні ці на хрін революції? Тільки Америці, щоб ми,
слов'яни, перегризлися між собою.

— Мам, — Саша тепер звертався тільки до неї. Говорити з Льошею було
марно. — Але ти ж розумієш, що це, як при Сталіні? Всі сидять по домівках і
бояться. А де демократія, за яку боролися, свобода слова, думки?

— Так, як при Сталіні, — відповідала мама. — Але натомість ми живемо
добре. У нас немає розброду й хитання, як в Україні. Є стабільність.

— Ну добре, нехай Росія живе в стабільності. Але нащо провокувати
конфлікти в Україні? Нащо постачати туди військову техніку? Навіщо такі, як
Льоша, їдуть туди воювати? Це інша країна! Ми не маємо права!

— Та тому що якщо сьогодні ми не відреагуємо, завтра Європа і Америка
нацліть на нас ракети з твого Києва! — закричав Льоша. — Та якщо б,
наприклад, на мій бізнес, хтось задумав посягнути! Та я б узяв берданку і
вийшов йому назустріч, щоб його ноги на моїй території навіть не було!

— Льоше, — Сашу вже всього тіпало. — Знаєш, в українців зараз стріляють
на їхній території, їхні кордони обставили російськими танками. Але ні в кого
з них я не бачив такої агресії, як у тебе! Тебе ніхто пальцем не торкнув і навіть

не погрожував — а ти вже готовий вбивати!

Вони обидва схопилися з-за столу, дивлячись один одному в очі. У поглядах читалося, що тепер вони вороги. Льоша був вище за Сашу та міцніше. І набагато зліший. Коли встала мама, обоє розвернулися і, стискаючи зуби, розійшлися в різні боки. Саша пішов у свою колишню кімнату, тепер там жила мама.

«Заспокойся! — казав собі Саша. — Агресія, спалахнувши одного разу, розростається, як сніжний ком. Варто тільки дозволити собі піддатися на провокацію — і її вже не зупинити! Один спалах агресії призвів до краху цілої країни. Навіть більше: ми вже на порозі нової глобальної війни. І я не знаю, що їй може запобігти». Він підняв очі й подивився вгору крізь стелю.

До кімнати зайшла мама.

— Сашенько, — лагідно почала вона. — Ти краще ні з ким не розмовляй на цю тему. Мовчи! Це ні до чого. А то ще прийдуть, заарештують.

— Мам, але ж так не повинно бути! Куди ми котимось?

— І з Богданою, коли по телефону будеш розмовляти, теж не треба це обговорювати. Я прошу тебе! Ти ще такий молодий!

Він сів на ліжку і в розпачі закрив обличчя руками.

— Саше, — шепотіла мати. — Ти ще не розумієш, наскільки все серйозно. На кордоні з Україною вже всім сказали зібрати необхідні речі і підготувати документи для швидкої евакуації. А ночами за містом йдуть ешелони танків і БТР.

* * *

Піднявшись о п'ятій ранку, Саша відстояв багатогодинну чергу в паспортний стіл. До обіду він заплатив штраф і поставив штамп про шлюб. Вийшовши, нарешті, із задушливих вузьких коридорів на вулицю, він опинився на сонці: промені, важко спадаючи на голову, розтікалися спекою по плечах, руках, залазили жарюкою під футболку; гарячий вітерець, обпікав тіло. Бажання пройтися до вокзалу пішки пропало само собою. Він зловив таксі.

— До жд-вокзалу, будь ласка.

Таксист ліниво назвав суму, Саша сів у машину. Кондиціонер у ній працював слабо і не справлявся зі спекою. Саша зателефонував Богдані.

— Привіт! Ну от тепер можеш мене привітати — я офіційно одружений!

— Ха-ха, тримісячне відстрочення закінчилося? Кінець свободі! — почув він її сміх.

— Доведеться оновлювати статус у Фейсбуці.

— Називати мене дружина і люба...

— А тобі мене «мій котик»!

— Як ти там, коханий? Коли повернешся?

— Їду на вокзал за квитком, завтра виїжджаю. Спека стоїть нереальна.

— А я почала читати «Тріумфальну арку».

— Цікаво?

— Так, дуже.

На перехресті таксі зупинилося на світлофорі. Поруч по головній дорозі колоною проходили вантажівки, затягнуті брезентом маскувального забарвлення, і два БТР. «Значить, правда», — подумав Сашко. Богдані він нічого не сказав. Колона проїхала повільно й поважно, зовсім не вписуючись в картину міста, ніби це солдати-заблуканці часів Великої Вітчизняної раптом з'явилися на сучасній вулиці.

У залізничній касі жінка не хотіла продавати Саші квиток.

— Вас все одно не пустять.

— Чому?

— В'їзд російських чоловіків від 16 до 60 на Україну закрито.

Саша витер піг з чола.

— У мене є всі документи: запрошення на офіційну роботу ... і ще у мене там дружина.

— Ну не знаю, спробуйте. Але майте на увазі — можуть висадити!

— Добре. Давайте квиток.

Тим часом Богдана сиділа на роботі, під кондиціонером, і в перерві між зйомкою і монтажем тихенько читала книгу. Читала і не могла відірватися:

«— Що нового у світі, Равік?

Нічого нового, Кет. Світ невтомно готується до самогубства, але ні за що не хоче зізнатися собі в цьому. Усі знають, що буде війна. Невідомо тільки коли. Усі чекають дива. — Равік усміхнувся. — Ніколи ще у Франції та Англії не було так багато державних діячів, які вірять в чудеса!»

«Почитаю Саші, коли він приїде, — думала Богдана. — Невже те, про що говорять всі навколо, може статися? Невже застереження за сімдесят років застаріли, і нам, які знаємо все про ці жахи, доведеться пережити їх знову?» Сашу висадили на кордоні пізно ввечері. Розмова з українськими митниками тривала понад півгодини, всі доводи розбивалися об глуху стіну. «В'їзд заборонено! Звідки ми можемо знати, що ви не терорист?» Він сидів на дерев'яній лавці біля маленької провінційної будівлі вокзалу. Від неможливості що-небудь змінити хотілося кричати. Саша стримувався. «Як швидко і як далеко все зайшло, — думав він. — Братні народи закрили кордони, рідні брати перестали розмовляти один з одним. Нам розповіли, кого і як треба ненавидіти. І люди одразу забули про кровну спорідненість, про здоровий глузд, про уроки історії. Ненависть так швидко заповонила серця, ніби ненавидіти — найбільш природний для людини стан».

— Дочекайся мене, — говорив він Богдані. — Усе дуже скоро скінчиться, і я повернуся.

— Не скоро, — думала Богдана. — Не закінчиться. Усе тільки починається.

— Я спробую в іншому місці, через інший кордон, через Білорусь.

— А хіба там по-іншому?

— Я вигадую щось.

— Я тільки знайшла чоловіка і знову втратила...

— Не втратила, я з тобою, ми дуже скоро будемо разом!

Богдана не лягала спати. Вона збирала речі. У велику валізу вона складала свій і Сашин одяг: лігні сорочки і сукні, осінні кофти і светри. Невідомо, скільки місяців триватиме конфлікт, весь цей час їм доведеться жити там, у Росії. Вона буде дивитися звідти, з ворожої території, як сплячуть і вбивають

її батьківщину. «Нічого! До цього не дійде, — думала вона. — Це мої жіночі страхи і фантазії. Все буде добре, і ми скоро повернемося разом!» Вона металася по квартирі. Харлей нашорошено дивився розумними очима, знову передчуваючи втрату. Валіза була занадто малою, щоб вмістити їхні улюблені речі. Книги, намальовані нею картини на стінах... — «Ми скоро повернемося», — говорила вона їм. Богдана пила міцну каву і писала листа начальству. В ту ніч вона так і не лягла. Зранку сходила в душ, ще раз перевірила паспорт і написала Саші смс:

“Вийжджаю до тебе, коханий! Невдовзі будемо разом!”

* * *

Уранці Богдана відвезла Харлея Кості. Усю дорогу він тихенько скиглив і терся мордою об її долоньки.

— Пробач, що я їду, — шепотіла йому на вухо Богдана. — Ти найкращий пес на світі. Це не через тебе. Я дуже не хочу тебе лишати. Просто мені зараз потрібно їхати до Саші, розумієш? Я його кохаю. І тебе люблю, дуже-дуже. І ми скоро приїдемо, знову обіймемо тебе і будемо грати.

Собака дивився їй прямо у вічі.

— А зараз ти побудеш з Костею. Ти ж пам'ятаєш його? Він дуже хороший! Тільки якщо він буде тобі всяку гидоту пропонувати пити — не пий, будь ласка!

Вона міцно обняла собаку, той вирвався і почав облизувати їй обличчя.

— Ой-ой, не треба, перестань так робити, малюк! — вона розсміялася. Прямого поїзда Київ — Волгоград не було. Був маршрут через Краснодар. Але на ньому в дорозі губився майже цілий день. Набагато швидше було доїхати до кордону з Росією і там пересісти на автобус. Найзручнішим місцем для цього був Луганськ. От тільки зараз на території Луганська велися воєнні дії. Однак, війна не лякала Богдану. Якраз навпаки, їй дуже хотілося побувати в гарячій точці! Ще в університеті вона уявляла, як буде виходити на зв'язок з полів бою, вести онлайн трансляції із захоплених терористами будівель. Побувати в Луганську зараз було мрією кожного амбітного журналіста, і

Богдани в тому числі. Раз поїзди туди ходили, а мирне населення залишалося, отже, не варто піддаватися істеричі. На всяк випадок Богдана взяла з собою посвідчення журналіста.

Задуха в потязі була нестерпна, народу було зовсім мало. Під мірний стукіт коліс Богдана намагалася читати книгу. Але зосередитися їй вдалося погано. З одного боку на телефон сипалися смс-ки від Саші з проханнями залишатися в Києві; з іншого боку — пара підлітків біля вікна навпроти базікали без угаву.

— Слухай, а якби прилетіли інопланетяни і сказали, що вони з добрими намірами, ти б їм повірив?

— Ну не знаю, може і повірив.

— Тобто ти б ходив підтримував їх на мігінгах, голосував би за них?

— Дивно яюсь, не знаю.

— Вони б організували свою ІНР у нас на планеті, оголосили б себе незалежними...

Богдана вирішила вийти в тамбур, щоб подихати свіжим повітрям.

Простирadlo і подушка під нею були вже мокрими від поту. У тамбурі від вітерця ставало легше. Зайшли двоє чоловіків за п'ятдесят, дістали пляшку горілки і почали розливати по чарках.

— Ти навіщо їдеш? — запитав один іншого.

— Та за тещею, у Київ треба забрати. Сама інвалід — не може.

— А я сім'ю вже перевіз, їду деякі справи владнати. Бізнес у мене там був.

Ресторан. Усе життя в нього вбухав, а тепер ось закрив. Карпи золоті в акваріумі плавають, що тепер з ними робити, подохнуть... Так і розграбують...

— Гаразд, давай цокнемось!

— Ну що, нехай здохнуть ці толерасті-сепарасті, не бачити їм сексу до самої смерті! Будьмо!

Вони залпом перекинули чарки.

Уночі на кордоні з Луганською областю поїзд зупинили. Перевіряли, як на митниці з іншою державою. Богдана у вікно бачила, як трьох хлопців

висадили з вагона і кудись повели. Всі троє через спеку були без футболок, грали накаченими м'язами. Певно, вид їх натренованих тіл і зацікавив людей у формі. Богдана проводила їх поглядом, поки вони не зникли в темряві. Перед ранком її розбудили розмови все тих же підлітків.

— Он там, дивись, бачиш — дим стоїть! — збуджено говорив один іншому. Вони прилипли носами до вікна. Здалеку чувся гуркіт. Це були не поодинокі постріли або хлопки вибухівки, як на Майдані, рокотало безперервно, як кулеметна канонада. Богдана встала подивитися. Чорна завіса застеляла горизонт. Сірий дим над нею клубами здіймався в небо.

Вокзал Луганська було заповнено військовими. Богдана розуміла, що вони не справжні військові, точніше, не українські службовці, а переодягнені місцеві повстанці і заїжджі козачки. Їй дуже хотілося поговорити з кимось із ополченців, почути їхні аргументи, чому вони взяли до рук зброю і пішли воювати. Але так просто підійти до цих хлопців у формі вона не наважувалася. Стукаючи колесами валізи по вищербленому асфальту, вона попрямувала до центру. Людей у місті було мало, нібито у вихідний після великого народного гуляння, коли всі відпочивають після бурхливої ночі, і тільки деякі знехотя вибігають в магазин. Он ідуть дві жінки з важкими сумками, лігній чоловік і знову люди в камуфляжі. У деяких перехожих на грудях пришпилено георгіївські стрічки.

Богдана йшла по сірому місту радянського будівництва, поки не побачила дивне пожвавлення біля великого білого будинку. Це була якась адміністративна споруда з колонами та безліччю вікон. На площі перед нею працювали чоловіки в тільниках, спортивних кофтах, вивантажували свіжі дошки. Богдана попрямувала до них. Коли вона підійшла ближче, то зрозуміла, що це не дошки, а десятки новеньких дерев'яних трун. Їх вправно складали одну на одну денцем догори. Богдана порахувала, що в одній стопці їх було десять, а таких стопок було вже сім, і труни продовжували і продовжували вивантажувати.

— Дівчино, що ви тут робите? — крикнув їй водій машини.

— Доброго дня! — Богдана спробувала посміхнутися. — Мені треба поїхати в Росію. Може, є якісь маршрути або коридори для біженців? Чи можете ви допомогти?

— Коридорів ніяких немає. Доїжджаєте до кордону з Ростовською областю і там спокійно переходите.

Він пояснив їй, у який бік треба йти.

— Ходять автобуси до Ростова і до Довжанського, але рідко. Легше спіймати попутку — зараз туди багато хто їде.

Богдана ще раз окинула поглядом «ритуальний вантаж». Чоловіки вже байдуже палили в стороні. Їй здалося, що в повітрі витає отруйний запах гниття і розкладання. Стало не по собі, і вона швидше пішла в бік зупинки.

Богдану підсадили до себе двоє чоловіків в уязику. На задньому сидінні дримала жінка, обійнявши величезний пакет. Розповідати про себе, звідки і хто вона, Богдана не стала. Нехай думають, що така сама біженка з Луганська. Так було менше проблем. Тим паче чоловіки вели таку розмову:

— Було прикро в дев'яносто першому році, коли нас ніхто не запитав, де ми хочемо жити... А ми і ви, ми росіяни! — говорив чоловік біля водія.

— А зараз п'ята колона захоплює владу, а Путін, якого ми всі поважаємо і шануємо, просто нічого не може зробити, на жаль, — водій гірко зігхнув. — У нього руки зв'язані. На кого працює Центробанк?

— Ну зрозуміло, євро-нацистські цінності...

— Ну так!

— Своїх не буде, їхні цінності запозичать, і скажуть бути «голубими», Парламент проголосує — і всі будуть голубими! — чоловік посміхнувся. — Удар по традиційних цінностях!

— Ще скажу, що Україною керує не Яценюк і не цей новий шоколадний президент, а реальний глава — Герман Ван Ромпей. А він працює в інтересах держдепартаменту США, який дає гроші, і він вже розподіляє по робочих місцях. Ось так от!

«Який досвідчений водій попався, — думала Богдана. — У них тут своя чітка

теорія є, все-то вони знають! У всьому розібралися! П'ята колона, нацистські цінності, голубі, Ван Ромпей. Хтось дуже добре попрацював, щоб їм вкласти це в голови. Не самі ж вони здогадалися».

Вони вже їхали сільською місцевістю. Навколо були зелені поля з яскраво-жовтими латками квігучого ріпаку. Лелеки довгоногими вартовими проводжали їх поглядом зі своїх гнізд. Деколи в машину разом з прохолодним вітерцем залігав товстий джміль і, голосно дзижчачи, метався по салону. Природа була спокійна, умиротворена, вона ніби не чула про війну. Трави продовжували так само рости, квіти — цвісти, сонце — заливати світ теплим світлом. Богдану розморило до сну. «Саша, — думала вона. — Залишилося зовсім трохи: перетнути кордон, і там ти мене зустрінеш! Обіймеш, поцілуєш — і більше ми не розлучимось. Ніколи!»

* * *

На митниці була велика черга. Богдана заплатила чоловікам, ті виграли її валізу, і вона стала в хвіст колони. Очікування могло затягнутися на кілька годин: черга рухалася повільно. Богдана написала смс Саші: «Уже на кордоні! Так що не хвилюйся, все позаду!». І почала розглядати людей, що стояли довкола. Багато виглядали наляканими і пригніченими. Розмови були тихі, уривчасті, Богдана намагалася до них прислухатися.

— А що ми? Ми — заручники ситуації, — говорила одна жінка іншій, знизуючи плечима.

— Поїдемо з родиною до Липецька, до тітки. Місто таке ж, як Луганськ, невелике, затишне. Але там хоч розрухи немає! Промисловість працює, скрізь по дворах новенькі дитячі майданчики...

— Як неможна розділити Святу Трійцю: Отця, Сина і Святого Духа, так неможна розділити Росію, Україну й Белорусію — це Свята Русь! — проповідував якийсь старий трохи далі до блок-посту. І всі разом ми утворюємо велике, обіцяне пророцтвами, священне православне братство, яке буде Ковчегом Спасіння для всього світу!

Ніхто йому нічого не відповідав, але й не просили замовкнути.

— Ласкаво просимо до Новоросії! — кричав він людям, котрі в'їжджали в Україну.

«Знову хрестові походи. Знову новий виток тієї ж спіралі. Боже, чи справді ти цього хочеш? Чи є інші способи?»

Людей у камуфляжі без нашивок на митному пункті було надто багато.

Богдана подала свій паспорт у віконце.

— З Києва?

— Так.

— Чому тут перетинаєте кордон?

— Їду в цьому напрямку, до Волгограду.

Митник підозріло подивився на неї.

— Пройдіть на огляд.

Богдана розкрила свою валізу. Хлопець з автоматом за плечима присів навпочіпки і почав уважно оглядати її вміст. Він відкривав усі кишеньки: одяг, книги, плеєр...

— Це що? Ви журналіст? — він витягнув її прес-карту.

— Так, — від його тону Богдані раптом стало не по собі.

— Інформацію тут збираєте?

— Ні! Я в особистих справах, по сімейних їду!

— На Майдані стояла? — хлопець несподівано перейшов на ти.

— Я... так, стояла...

— Камені, коктейлі Молотова в Беркут кидала?

Богдана мовчала.

— Затримана! Підемо, поговоримо, — він взяв її за лікоть.

— Не маєте права! — Богдана спробувала вихопити руку.

Тут же підбігли ще двоє чоловіків у військовому і, без церемоній, схопили її і валізу. З розкритої валізи посипалися речі. На асфальт випала футболка з Бандерою і розпласталася на ньому яскравою отруйною квіткою. Митник повільно підняв її.

— Так ти бандерівка! — він посміхнувся і похитав головою.

— Бандерівка! — крикнула жінка у черзі.

— Спіймали бандерівку, тварюку! — понеслося далі в натовп. — Тримай її, суку!

Її швидко повели до закритої машину і відібрали телефон. Біля дверцят до неї підскаочив повний чоловік у цивільному з перекошеним обличчям і заволав на вухо: «Я б тебе сам особисто вбив, фашистська мерзота! Коли тебе відпустять, я тебе зловлю і втоплю в річці!» Його відштовхнули, Богдани наділи на голову мішок.

— Будь ласка, — вона заплакала. — Це непорозуміння. Я їду до чоловіка в Росію. Я просто звичайна дівчина, подивіться на мене! Я нічого не зробила! Я навіть сповна не розумію, що тут взагалі коїться! Благаю вас, ви ж усі нормальні люди! Я вам в дочки приходжусь! Ви ж самі знаєте, що так не можна. Це не по-людськи! Будь ласка, відпустіть мене!

Ніхто нічого не відповідав їй.

— Подумайте, що ви робите? Це ж злочин! Нас просто нацькували один на одного, як собак, змусили ненавидіти. А ви схопили дитину і раді! Я звичайна киянка, як тисячі й мільйони інших. Я не фашистка, не нацистка, не бандерівка! Це все міф, придуманий для того, щоб ви нас ненавиділи, щоб була війна. Хіба вона вам потрібна?

— Помовч! З тобою поговорять, коли треба, — озвався один.

— Можна мені зателефонувати чоловікові?

— Ні!

Богдану тіпало. Руки й ноги ходили ходором. Коли її висаджували з машини, вона відчула, що не може йти. Тоді чиясь лапа залізною хваткою взяла її за плече і потягнула вперед, вона ж і утримувала в повітрі, коли у Богдани заплігалися ноги, або вона спотикалася. Через кілька метрів він зупинився. «Голову!» — крикнув чоловік. Богдана не зрозуміла. Їй різко нахилили голову, і холод і вогкість підвалу пахнули їй в обличчя. За барки її звели по сходах і посадили на стілець у кутку.

— Ще одна шпигунка прибула! — гаркнули поруч.

— Попалася? Ну нехай посидить, подумає!

Мішок зняли. Коли чоловіки пішли, Богдана оглянулася. Біля правої стіни на широкій лаві сиділа жінка. У темряві не було видно її обличчя.

— Що вони зі мною робитимуть? — запитала Богдана.

— Допитуватимуть, — відповіла та глухо.

— Бити будуть?

— Не знаю. Будуть погрожувати, морально тиснути.

— Вони... згвалтують мене?

— Звідки я знаю, мене поки не гвалтували.

— А ви давно тут?

— Позавчора привезли вранці.

Питати «за що?» здавалось Богдані безглуздо, вона розуміла, що ні за що, так само, як і її. Від того, що поруч є інша така ж жінка, ставало трохи спокійніше.

— Як вас звати?

— Іра.

— Мене Богдана. Ви теж журналістка?

— Так. Знімала в Щасті, в Донецьку. А тут не вийшло.

— Вас вже допитували?

— Якщо це можна назвати допитом, — усміхнулася вона. — Мене спочатку замкнули в кімнаті в адміністративній будівлі. Десь тут, неподалік, в якомусь селищі. І проводили зі мною роз'яснювальну бесіду. Говорили, що я їхня гостя!

У неї знову вирвався смішок.

— Яка гостя, якщо я сиджу під замком? Потім просто погрожували.

Розповідали про хімічну зброю, яку нібито використовує українська армія, зарізаних дітей. Мовляв український військовий іде вулицею, хапає першого ліпшого мирного жителя і розпорює йому живіт. Труп — в одну сторону.

Кишки — в іншу. Я просто слухала, нічого не відповідала. Потім перевезли в цей підвал.

Вони помовчали.

— Я навіть не змогла нікому повідомити, — важко зітхнула Богдана.

— Нічого, скоро канал почне шукати. Вони займаються цим питанням, якщо журналіст не виходить на зв'язок.

— Я не за завданням. Я звільнилася перед виїздом.

Час у темряві тягнувся дуже повільно. Сонячні промені не потрапляли в підвал. Тільки з коридору, з-під дверей, продіставалося світло від тьмяної лампи. Зрідка чулися низькі чоловічі голоси.

Богдана встала і пройшлася по підвалу. Він був невеликий, приблизно три на три метри. Але тут же відчула слабкість і знову сіла на стілець. Тривога всередині, як чорна діра, висмоктала з неї всю енергію.

Минуло кілька годин, як здалося Богдані, і її повели на допит. У сусідньому приміщенні того ж підвалу їй направили в обличчя промінь ліхтаря, і високий чоловік у чорній майці і татуюваннях, брязкаючи зброєю, почав ставити їй питання. Розмова записувалась на камеру. Питання були про Правий сектор і Яроша. Богдана нічого не знала.

— Яку ти інформацію збирала?

— Ніяку! Я не на роботі, я їхала до чоловіка.

— Докладно розкажи весь свій шлях, як ти їхала, де була?

— До Луганська на потязі, потім пройшла до центру міста, там мені підказали, як проїхати до кордону, я сіла на попутку і доїхала до митниці. Усе!

— З ким розмовляла? Кому телефонувала в дорозі?

— Та ні з ким! Нікому не телефонувала, тільки чоловікові! У вас є мій телефон, ви можете перевірити!

— Не хвилюйся, перевіримо!

— Перевірте також, що я займалася модою, ніякої політики!

— Не вказуй, що нам робити!

Чоловік схопив її за волосся і потягнув голову донизу. Богдана закричала.

— Вимкніть камеру! — крикнув допитувач.

Через секунду після того, як зйомка зупинилася, той же голос сказав:

— Принесіть ніж!

У Богдани захопило подих.

— Не треба, — сказала вона й заридала. — Я, справді, нічого не знаю! Я все розповіла!

Він грав ножом у неї перед очима.

— Я клянуся вам! Я звичайнісінька дівчинка! Я їхала до чоловіка! Я опинилася тут випадково! — серце колотало так, що голос її переривався.

Він полоснув їй ножом по майці, розпоровши її знизу доверху. На кілька секунд Богдана відключилася. Вона прийшла до тями, коли її вже тягли назад в першу кімнату. Знову посадили на той самий стілець. Богдана віддихалася, стиснула голову руками, намагаючись вгамувати біль.

— Що з нами буде? Нас відпустять живими? — запитала вона Іру.

— Навряд вони будуть вбивати нас, — відповіла та. — Можливо, обміняють на когось зі своїх потім.

— І скільки все це триватиме? — Богдана подумала про Сашу.

Жінка не відповіла.

Від страху думки весь час плуталися. То Богдана уявляла, як не знаходить собі місця Саша, телефонує їй і потрапляє на еленерівця-сепаратиста. Може, у нього вимагають викуп, погрожують? Думала, як напише сенсаційну статтю про перебування в полоні. Про те, що вона може не повернутися, Богдана намагалася не думати. Намагалася. Але виходило погано. Липка, настирлива думка, що це останні дні її життя, повзла, звиваючись отруйною змією, по всьому її тілу. Вона стиснула їй судомою живіт, обвила холодом серце, потім застрягла в горлі противним комом і, нарешті, заповзла в мозок і там розташувалася, обвивши кільцями праву і ліву півкулі. Хотілося знову відключитися. Хотілося хоч щось зробити: зателефонувати, написати, сказати! Але похмура тиша, мовчазна жінка і бетонні стіни підвалу зв'язували їй руки. Через кілька годин Богдана неспокійно заснула, сидячи на стільці. Крізь сон вона чула, як у камеру хтось зайшов. Тупіт черевиків, копірвання, вони забрали Іру. Потім штовхнули її стілець.

— Піднімайся. Йдемо!

На голову знову одягли мішок. Богдана бачила тільки свої ноги і траву, яка здавалася сірою у досвітньому тумані. Знову її посадили в машину і кудись повезли. На цей раз їхали з нею двоє молодих хлопців, судячи з акценту, росіяни. Їм було дуже весело, всю дорогу вони жартували.

— Знаєш, куди ми їдемо, бендерівко?

— Далеко-далеко, туди, де тебе ніхто не знайде!

— Думаєш, ми тебе будемо гвалтувати ?

— Ні!

— Думаєш, ми тебе вб'ємо?

— Ніі!

— Ми тебе живцем закопаємо! Ха-ха-ха...

Їй зняли мішок з обличчя в полі. Вона побачила перед собою золоту ниву, яка простягалася вдалину до обрію, і небо, залите першими променями сонця. Конвой і машина були в неї за спиною.

— Не оглядайся. Іди, бендерівко! — хлопець гучно харкнув і сплюнув на землю.

— А мій паспорт? — тихо запитала Богдана.

— Нічого не знаємо, вали, — сказав інший, і її в спину підштовхнуло дуло гвинтівки.

Вона рушила й, не втримавшись на ватних ногах, хитнулася назад. Рушниця вистрілила. Богдана скрикнула і впала на траву.

— Я думав: вона зараз кинеється на мене, — заторохтів хлопець. — Вона зробила різкий рух!

Богдана впала обличчям у прохолодну зелень. Так само, як і рік тому, вона лежала в полі не в силах поворухнутися і відчувала, як роса холодить її щоку. Але тепер вона точно знала, що за нею ніхто не прийде. Вона розуміла, що востаннє бачить цю чорну землю, ці молоді травинки, свою тремтячу руку. Відчувала, як під нею розпливається в'язка калюжа. І ось вона вже лежить обличчям у крові. Їй було соромно, що вона підвела Сашу. "Коханий, коханий, я так хотіла до тебе!" Свідомість почала плутатися. Вона намагалася згадати

найголовніше. Що ж, що ж вона так і не встигла? Ах, так... «Боже, прости мене за того беркутівця», — беззвучно прошепотіла вона. Птахи на її плечі рвалися вгору.

Хлопці зняли маски. Під ними виявилися молоді розгублені обличчя. — Льохо, ти прикриєш мене, підтвердиш, що вона чинила опір? — не вгамовувався солдат.

Льоша, брат Саші, схилився над дівчиною.

— Симпатична була!

— Ти ж бачив, я не хотів! Я не спеціально!

— Та, заспокойся, ми ж і приїхали мочити нацистів. Однією бандерівкою менше. Давай приберемо її кудись.

* * *

— Льош, ось ти кидаєшся словами «фашисти», «бандерівці», — говорив братові по телефону Саша. — А ти хоч розбирався в цих поняттях? За якими ознаками режим можна назвати фашистським? Чи є ці ознаки в Україні? За що боровся Бандера? Бандерівці здаються тобі якимись чортами з рогами. Ти бачиш тільки наклеєні ярлики, а будеш убивати живих людей. З якими «бандерівцями» ти поїхав воювати? З патріотами своєї країни? Побачиш «бандерівця» — поговори з ним, вислухай... а потім повертайся.

Сашу біла лихоманка вже другий день. Богдана не виходила на зв'язок. Він намагався перейти кордон поруч з Луганськом.

— Льош, у мене зникла дружина. Останній раз вона писала мені, що під'їжджає до митниці у Довжанську. Я знаю, що ти там десь поруч. Будь ласка, пошукай Богдану. Благаю тебе! Ось її фотографія.

ЕПЛОГ

За що ідала своє життя ця дівчина? За що її вбили? Я не можу знайти відповіді на ці питання. Я не можу зрозуміти причини. Зазвичай в епілозі пишуть, що далі сталося з героями. А я не уявляю, як тепер будуть жити ці люди. Я боюся навіть братися за опис того, як переживе цю новину Саша. Я не знаю, чи відчує, зрозуміє щось його брат. Чи зрозуміємо що ми, росіяни та

українці, так швидко і дивно почали ненавидіти один одного? Чи зможемо подолати це? Чи вдасться пробачити один одного? Любов і прощення, які Бог зробив своїми стовпами на землі, — чи переможуть вони? Час покаже... А ми залишаємося жити, любити свої сім'ї, вірити у свої ідеали, але тільки не ненавидіти! Чуєте? Не ненавидіти.